

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Selan

Partnersko življenje skupaj in narazen

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Polona Selan

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Švab

Partnersko življenje skupaj in narazen

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

*I want to live alone
Because the greatest love
Is always ruined by the bickering
The argument of living
So I want to live alone
I could be happy on my own
Live the rest of my life
With the vaguest of feeling.*

»Live Alone«, *Franz Ferdinand*, album *Tonight: Franz Ferdinand*, 2009

PARTNERSKO ŽIVLJENJE SKUPAJ IN NARAZEN

Značilnost partnerskih odnosov v sodobnem času je vedno večja raznolikost oblik, ki so posledica velikih družbenih sprememb, katerim smo priča v zadnjem stoletju. Predvsem sta to individualizacija in sekularizacija, katerih posledica je vedno večja samostojnost žensk v družbi. Ena izmed oblik partnerskega življenja, ki je bila do pred kratkim še neraziskana, je partnersko življenje, v katerem partnerja ne kohabitirata. V tem odnosu sta posameznika, katerih odnos ima vse lastnosti partnerskega razmerja razen ene, ki ju razlikuje od standardnega partnerskega odnosa – partnerja, ki sta v razmerju LAT, ne živita v skupnem stanovanju. Pogosto je za partnersko življenje skupaj in narazen vzrok kariera, ki posameznika fizično loči od partnerja, zato je to razmerje posledica spleta okoliščin, velikokrat pa se partnerja za razmerje LAT odločita prostovoljno in vzrok niso zunanje okoliščine. To razmerje omogoča obema partnerjema več samostojnosti, oba skrbita za svoje gospodinjstvo, po navadi imata tudi ločene finance in skupni čas preživljata pretežno le v prostem času. Poleg mladih ljudi, ki v življenju nimajo izkušnje kohabitacije, pa je v partnerskem odnosu skupaj in narazen tudi vedno več starejših ljudi, ki so že kohabitirali bodisi z istim partnerjem, s katerim sedaj živijo v razmerju LAT, bodisi z drugim partnerjem.

Ključne besede: razmerje LAT, partnerski odnos, kohabitacija, pozna moderna, družbene spremembe

LIVING APART TOGETHER

The main characteristic of contemporary relationships is their growing diversity as a consequence of significant social changes we have been experiencing in the last century. The most prominent ones are individualization and secularization that both caused increasing emancipation of women. Until recently almost undiscovered relationship type is the relationship where partners do not live together. Such a relationship holds all the typical characteristics of a relationship other than the fact that partners do not live in the same apartment – the term used is Living Apart Together. For many times the career is the reason for LAT relationship physically separates the couple and is therefore only a consequence of given circumstances. Couples more often intentionally decide for the LAT relationship, without any external factors affecting their. This type of relationship enables both partners more independence, they both take care of their own households, keep their finances divided and spend time together only during their free time. Apart from youth, who typically have no experience in living together, nowadays more and more elderly people decide for the LAT relationship, either with the person they already lived with or with a new partner.

Key words: LAT relationship, partnership, co-habitation, post-modern, social changes

KAZALO

1	Uvod	7
2	Družbene spremembe partnerstva	8
2.1	Partnerski odnosi v tradicionalni družbi	9
2.2	Partnerski odnosi v moderni družbi	10
2.3	Partnerski odnosi v pozni moderni	12
2.4	Sekularizacija.....	15
3	Individualizacija	16
3.1	Aktivno oblikovanje lastne biografije.....	19
3.2	Življenjski stili v pozni moderni	19
3.3	Življenjski poteki	24
3.4	Razvoj potrošniške družbe	25
3.4.1	Potrošništvo kot hedonizem: "želeli, ne imeti"	28
4	Preobrazba intimnosti.....	30
4.1	Čisto razmerje	30
4.2	Plastična seksualnost.....	31
4.3	Romantična ljubezen proti sotočni ljubezni.....	32
4.4	Kritika Giddensove teorije o preobrazbi intimnosti.....	33
5	Partnersko življenje skupaj narazen (LAT).....	34
5.1	Definicija partnerskega razmerja	36
5.2	Starostne skupine	37
5.2.1	Mladi od 20 do 34 let.....	40

5.2.2	Ločeni in ovdoveli (seniorji)	41
5.3	Socioekonomske skupine partnerstev	43
5.4	Razlogi za življenje v partnerskem odnosu skupaj narazen.....	44
5.5	Trajanje oziroma trdnost partnerskega življenja skupaj narazen	47
5.5.1	Pari, ki živijo narazen, vendar bi zaživali skupaj, če bi bilo možno	50
5.5.2	Pari, ki živijo narazen in tega ne bi spremenili.....	50
5.6	Število partnerskih odnosov skupaj narazen.....	51
5.7	Prednosti in slabosti razmerja LAT	51
5.7.1	Prednosti razmerja LAT	52
5.7.2	Slabosti razmerja LAT	53
6	Zaključek	53
7	Literatura	56

1 Uvod

V diplomski nalogi želim raziskati in preučiti razmeroma nove oblike partnerskih razmerij, to je partnersko življenje skupaj in narazen. Fenomen analiziram v kontekstu poznomodernih sprememb, ki se dogajajo tako na sistemski ravni kot tudi v intimnosti.

Posameznik je vedno bolj svoboden glede izbire življenjskega stila, kar je posledično privedlo tudi do različnih oblik partnerskih odnosov. V tradicionalni družbi človek ni imel veliko možnosti vplivanja na potek svojega življenja. Življenje je bilo družbeno determinirano že z rojstvom v določeni družini. Življenjski cikel je bil v celoti načrtan. V partnerskem življenju je bila edina družbeno sprejeta oblika zakonska skupnost, sklenjena s poroko.

V zadnjih desetletjih pa sociologi opažajo veliko novih družbeno sprejetih načinov življenja v partnerski zvezi (Beck, Beck-Germesheim 2002, Jamieson 2002). Eden izmed njih je tudi partnersko življenje skupaj in narazen, kar pomeni tudi spremembe v dožemanju partnerskega življenja kot skupnega načina življenja. Morda je najmanj raziskan, zato se mu bom posvetila v diplomski nalogi. Za to razmerje je značilno, da par ne živi skupaj v enem gospodinjstvu, ostalih omejitev pa ni. To razmerje je rezultat poznomodernega načina življenja, saj tak partnerski odnos omogoča veliko svobode in razvoja osebnosti. Skušala bom odkriti, kakšne posledice ima tako razmerje za žensko neodvisnost in osvoboditev od opredelitve ženske kot gospodinje.

Pojem LAT ali Living Apart Together je bil v tem kontekstu prvič uporabljen na Nizozemskem leta 1978. Novinar Michel Berkiel je namreč pisal članek na to temo, tudi sam pa je doživel izkušnjo življenja skupaj narazen. Novinarske kolege v časopisni hiši Haagse Post je prosil, naj mu pomagajo pri izbiri naslova za članek. Predlagali so mu, naj ga poimenuje po filmu, ki je bil v tistem času na sporedu v kinematografih, z naslovom *Eva and Frank: Living Apart Together*. Berkielu se je zdel naslov predolg, zato ga je skrajšal na LAT. Beseda »lat« pa je že imela pomen v nizozemščini, in sicer pomeni »letev«. Nizozemska je torej edina znana država, kjer je beseda »lat« del uradnega besednjaka (Levin 2004).

V prvem delu diplomske naloge želim prikazati vpliv družbenih sprememb na razvoj različnih oblik partnerskih odnosov, posledično pa seveda tudi na nastanek odnosov

LAT. Preveriti želim, ali spremembe v družbi vplivajo na sprejemanje in pojav drugačnih oblik partnerskih odnosov.

Nadaljevala bom s predstavitvijo tega fenomena in poskušala raziskati vzroke za njegov nastanek. Raziskav na tem področju še ni prav veliko, analize pa so predvsem prisotne v Veliki Britaniji, Nemčiji, skandinavskih državah, Franciji, Kanadi in tudi v Španiji. Predpostavljam, da je življenje skupaj in narazen značilno predvsem za urbano okolje, ker je v mestnih središčih modernizacija hitrejša in kjer zaradi hitrega tempa življenja posameznik nima dovolj časa, da bi se vezal v spone tradicionalnih oblik partnerskih odnosov oziroma družine, svoj prosti čas in življenje pa si želi organizirati svobodno (Duncan in Philips 2009). Ljudje želijo ostati svobodni, a hkrati ne samski. Drugače rečeno, nadzirati želijo ravnovesje med neodvisnostjo in intimnostjo.

Dosedanje raziskave kažejo (Milan in Peters 2003; Ermisch in Siedler 2009), da so v razmerjih LAT ljudje, ki imajo uspešne kariere in so bolj izobraženi, predpostavljam pa, da tudi mladi, ki zaradi šolanja oziroma nestabilnih razmer na trgu dela še živijo pri starših. Za življenje narazen se odloča veliko žensk, ki so imele v preteklosti v razmerju slabe izkušnje. Zanimivo je, da se odnos LAT širi tudi pri starejši generaciji, pri kateri ne bi pričakovali individualiziranih življenjskih potekov, kakršni so značilni za mlajše generacije, ki so v pozno moderni odraščale.

2 Družbene spremembe partnerstva

V pričujočem poglavju raziskujem družbene spremembe in njihov vpliv na partnerske odnose. Želim raziskati, kako so družbene spremembe vplivale na razvoj različnih oblik partnerskih odnosov in posledično tudi bolj liberalnega dojetja partnerstva. Začela bom pri tradicionalnih oblikah in nadaljevala prek moderne do poznomodernih odnosov.

2.1 Partnerski odnosi v tradicionalni družbi

Za tradicionalne, predmoderne partnerske odnose je bilo značilno, da odnos ni slonel na podlagi enakosti in intimnosti. Pogosto je bila zveza sklenjena na podlagi dogovora dveh družin, partnerja pa nista imela besede pri izbiri.

Sklenitev zakonske zveze in rojstvo otrok je bil ekonomski dogovor; za partnerski odnos, ki je nastal s to zvezo, je bilo predvsem značilno, da je mož vladal in posedoval ženo in otroke. Tako vlogo so mu podelili cerkvene avtoritete, zakoni in družbene norme. Cerkev je vplivala tudi na spolno življenje zakoncev, saj je bila spolnost namenjena izključno razmnoževanju in ne izkazovanju ljubezni (Jamieson 2002, 17).

V 17. in 18. stoletju je bil zakon, kot pravita Beck in Beck-Gernsheim (2002, 9–11), ponotranjen naravni zakon, posvečen od boga in Cerkve. Poleg cerkve in samostana v tistem času niso poznali drugih alternativ zakonu. V zakonski zvezi ni bila bistvena medsebojna ljubezen, samoizpolnitev ali samoodkrivanje dveh ljudi, ki se ljubita, temveč je bil zakon nekakšna religiozna obveznost. Avtorja ugotavljata, da v zakonu sreča ni bila na prvem mestu. Prvo mesto sta zavzemala reprodukcija in dedovanje. »Zato ljudje takrat niso poznali izbire partnerja v današnjem smislu, ko se ljudje poročajo glede na občutke vzajemne čustvene privlačnosti.« (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 91.) »Tradicionalne, socialne norme so zahtevale, da mora par živeti v skupnem bivališču. Delitev domovanja je bil splošno sprejeti vzorec za pare. V primeru, da par ni živel skupaj, je bilo to stanje sprejeto kot začasna ureditev.« (Levin 2004, 238.) »Spolnost v zakonu je morala biti odgovorna in samouravnajoča, kar ni pomenilo le, da je morala biti omejena na zakon, temveč da je bila urejena na posebne načine. Kontracepcije niso odobraval. Načrtovanje družine naj bi bilo nekaj, do česar pride spontano, z discipliniranim iskanjem užitka.« (Giddens 2000, 28.)

V predmodernej Evropi so večino zakonskih zvez sklenili na podlagi pogodbe, torej ne na temelju medsebojne spolne privlačnosti, temveč na temelju ekonomskih okoliščin. Spolna svoboda je bila dovoljena le ženskam iz vrst aristokracije kot posledica in izraz moči. Le to pa ni bilo povezano s sklenitvijo zakonske zveze. V predmodernej družbi so ločevali med čisto spolnostjo v zakonu in erotično, strastno spolnostjo v zunajzakonski zvezi (Giddens 2000, 45). »Ljudje so vzdrževali bližnje odnose s sorodniki, z družino, s sosedi in prijatelji, saj so bili povezani s tradicijo in nujnostjo. Zasebnosti skoraj niso

poznali. Stratifikacija je bila zelo močna in vsak družinski član je poznal svojo vlogo. Večina ljudi je sicer živela družinsko življenje; niso bili vsi poročeni, vsi pa so imeli svojo vlogo v življenju skupnosti.« (Jamieson 2002, 17.)

Kot piše Gisela Bock, je bila poroka le prenos denarja in imetja, kar po poroki preide v roke ženine družine, za ženske pa je bila poroka rešitev pred revščino. Oblikoval se je nov vzorec odnosa med delom in družinskim življenjem. Nastal je zakonski par kot delavni par, osvoboditev tlake pa ni bila možna za samskega moškega ali samsko žensko (Bock 2004, 34–35).

2.2 Partnerski odnosi v moderni družbi

Družba se proti koncu osemnajstega stoletja počasi prične izvijati izpod tradicionalnih spon razmišljanja, vendar so partnerski odnosi še vedno zelo patriarhalni.

Doba revolucij, ki se je začela leta 1776 v Severni Ameriki in končala z evropskimi revolucijami leta 1848, je poleg političnih sprememb prinesla tudi spolne spremembe. Francoska revolucija je Evropi postavila temelje modernosti. Po prepričanju Gisele Bock je imela velik pomen tudi za ženske, saj je bil storjen velik korak na poti do ženske avtonomnosti, so pa tudi ženske veliko pripomogle k revoluciji (Bock 2004, 59–60).

Gospodinjstvo postane zasebna domena, intimnost – bližnje druženje, privilegirano znanje, empatija in razumevanje, ljubezen in pozornost pa pridobiva vedno večji pomen. Ljudje se poročajo iz ljubezni, družina pa postane sestavljena iz zakoncev in njunih otrok (Jamieson 2002, 18). Z začetkom moderne dobe se tudi razmere v družini spremenijo. Z ločitvijo družine in ekonomske sfere se pojavi individualizacija. Žena je še vedno v podrejenem položaju, za kar Beck in Beck-Gernsheim med drugim navajata tudi nemški civilni kod (2002, 9), ki ženskam prepoveduje, da bi po poroki zadržale svoj priimek. »V 19. stoletju je zakonska zveza za večino skupin prebivalstva začela temeljiti tudi na drugih razlogih, ne le na presoji ekonomske koristi. Pojmi romantične ljubezni, ki so najprej zajeli zlasti meščanske skupine, so se razširili v večino družbe.« (Giddens 2000, 33.)

Kot piše Elisabeth Beck-Gernsheim, v modernem času v industrijsko razvitih družbah vse manj ljudi živi v družini, ki je bila v petdesetih letih prejšnjega stoletja sprejeta za »normalno«, in sicer delavno aktiven moški in delavno neaktivna žena z otroki, ki jih imata skupaj. V 60. letih prejšnjega stoletja vse več žensk vstopa na trg delovne sile in prejema plačilo za svoje delo, kar pa še vedno ne pomeni, da zasluži enako kot moški, vendar ji to zagotovi več svobode. Veliko vlogo pri spremembi percepcije družine ima tudi medicina, ki seksualnega življenja zakoncev ne enači več z reprodukcijo (Beck-Gernsheim 2002). Idealno tipska nuklearna družina iz let med 1950 in 1970 ima relativno kratko zgodovino. V obdobju od petdesetih let do konca sedemdesetih let dvajsetega stoletja je bila zelo močna ideologizacija moderne nuklearne družine, v realnosti pa ni bilo tako. Neenakost med moškim in žensko je že dolgo trajajoče dejstvo, novost pa je, da se v družini otroka postavlja v središče pozornosti. To je čas, ko ženske v večjem številu pričnejo vstopati na trg delovne sile, kar pomeni, da postajajo finančno neodvisne od svojih mož, posledično pa to pomeni, da se povečuje stopnja razvez zakonske zveze. Jamiesonova navaja, da je tudi že v petdesetih letih dvajsetega stoletja obstajalo veliko število različnih družinskih oblik, saj niso vsi ljudje sledili splošnim pogojem, ki so bili, da se primarno družino zapusti, le ko se poroči in ustvari svojo družino (Jamieson 2002, 15). Irene Levin v nastali situaciji vidi vzrok za nastanek različnih oblik partnerskih zvez, med drugim tudi odnose LAT. »Z višjim deležem ločitev, višjim odstotkom žensk v delovnem razmerju, tudi z vedno večjim deležem zmag, ki so jih pridobile ženske v borbi za enake pravice, so se družba in njene norme spremenile. Premik proti vedno večji enakosti med spoloma je pustil posledice v razmerjih. Vedno več žensk in seveda manj moških vidi priložnost in prednost v razmerju LAT. Večinoma pa v razmerju ženska predlaga življenje narazen.« (Levin 2004, 238.)

Ta »preobrazba intimnosti« je proces, ki je izredno spremenil naše osebno in javno življenje, sprožile in razvijale pa so jo ženske z zahtevami po avtonomiji, emancipaciji in enakopravnosti. Moški se v tej novi situaciji niso znašli in so v tej zadevi tako rekoč zamudniki še iz 18. stoletja, še več, Giddens meni, da »veliko moških ni sposobnih konstruirati samopripovedi, ki bi jim omogočila, da bi se sprijaznili z vse bolj demokratično in preurejeno sfero osebnega življenja.« (Giddens 2000, 122.)

Ob koncu šestdesetih in na začetku sedemdesetih let 20. Stoletja je število sklenjenih zakonov začelo upadati, hkrati s tem pa se je delež parov, ki kohabitirajo, vendar niso sklenili zakonske zveze, povečeval. Pred letom 1970 so bili tradicionalno sprejeti štirje elementi, ki so časovno sovpadali:

- poroka – ceremonialni del,
- vselitev v skupno bivališče,
- spolni odnos,
- rojstvo prvega otroka približno leto po poroki.

Vendar, kot opažata Levinova in Trost, so bile to zgolj zapisane norme, v praksi pa se niso natančno izvajale. To dokazujeta z velikim številom nosečih nevest (Levin in Trost 1999, 289). Giddens pa navaja dejstva, ki govorijo, da so leta 1913 v Veliki Britaniji sprejeli zakon o duševni nezmožnosti, ki je lokalne oblasti pooblašal, da so lahko za nore proglasili neporočene noseče ženske, ki jih lahko tudi z vso pravico za nedoločen čas pošljejo v zapor; verjeli so, da je nosečnost zunaj zakona znamenje nenormalnosti. Pooblastila lokalnih skupnosti so bila zelo široka (Giddens 2000, 83).

2.3 Partnerski odnosi v pozni moderni

Elisabeth Beck-Gernsheim trdi, da je to čas, ko ni več jasne meje, kdo je kdo v družini, kdo je del družine in kdo ne, rezultat sprememb na političnem področju, v akademskih raziskavah in v vsakdanjem življenju. Družbene meje so postale nejasne, definicije pa netočne. To je čas povečane negotovosti, piše Beck-Gernsheim. Nastala sta dva tabora: na eni strani tradicionalisti, ki so verjeli v pristne družinske vrednote, ter revolucionarji na drugi strani. Tudi to je privedlo do razvoja različnih življenjskih stilov in partnerskih odnosov, kar so nekateri pozdravili, tradicionalisti pa grajali in spremembe sprejeli z zadržanostjo (Beck-Gernsheim 2002, 2). Obstajata dve različni vrednotni orientaciji: postmodernist spozna in sprejme drugačnost, za razliko od modernista, ki je drugačnost želel spremeniti in jo obravnavati kot začasni odklon (VanEvery v Jagger in Wright 1999, 166).

L. Jamieson postavi nekoliko idealizirano tezo o intimnosti in pravi, da je intimnost intenzivna in da intimni odnosi ostajajo bistvo partnerskega odnosa, vendar družina ni več pogojena s poroko in je izgubila vlogo ideala. Dober odnos je odnos intimnosti, vzajemnega odnosa med enakimi, v katerem se partnerja resnično poznata in razumeta. Konvencionalno razumevanje delitve dela med spoloma se je zrušilo. Pozno dvajseto stoletje je obdobje rasti števila zaposlenih poročenih žensk in mater na trgu dela in s tem konec delitve na moške, ki skrbijo za preživetje družine, in ženami, ki so gospodinje (Jamieson 2002, 19).

V življenju sedaj ni nič večno, vedno pogosteje smo v situaciji, ko moramo sprejemati nove odločitve in nove začetke, znotraj družine so postale pomembne individualne biografije, vsakdanje življenje pa je pogajanje in dogovarjanje. Ko ta pogajanja ne uspejo, lahko družina razpade. Družina kot forma pa ne propade, saj se po Beck-Gernsheimovi, ustvarjajo vedno nove oblike: partnerja živita v istem stanovanju, vendar nista poročena; partnerja živita skupaj brez otrok; samski starš; istospolni partnerji; »vikend« razmerja; partnerja, ki živita v več kot enem gospodinjstvu; razmerja na daljavo itd. Elisabeth Beck-Gernsheim predpostavlja, da so našete oblike oris postmoderne družine (Beck-Gernsheim 2002, 9-10), na kar se navezuje tudi Irene Levin.

V 20. stoletju sta se pojavili dve novi značilnosti v družinskem življenju. Ena je pojav kohabacij, druga pa večja stopnja razvez. Oba fenomena sta se pojavila že prej, vendar ne v takšnem obsegu. Pred tem se je večina zakonov končala zaradi smrti partnerja. Relativno visoka stopnja razvez v zahodnih državah bi lahko pripomogla k temu, da se odnosi LAT družbeno priznajo kot enakovredna socialna institucija, kot sobivanje. Odnosi LAT so se pojavljali, vendar so bili relativno skriti očem javnosti (Levin 2004).

V večini zahodnih družb se je tako pojavil proces prevladovanja kohabacij nad novimi sklenitvami zakonske zveze. Sklenitev zakonske zveze brez predhodne kohabacije je postala prej izjema kot pravilo (Bumpass in Lu 2000; Kiernan 2002 v Castro-Martin in drugi, 2008). »V zgodnjih devetdesetih letih 20. stoletja je devet od desetih parov pričelo zvezo brez sklenitve zakonske zveze, deset let pozneje pa je bila že polovica vseh prvorojencev rojenih izven zakonske zveze. Leta 1999 je bila ustanovljena »civilna zveza« (Pacte civil de solidarite - Pacs) z namenom ustanovitve institucionalnega

okvirja za neporočene pare in homoseksualne pare, ki se ne morejo poročiti.« (Rault v Regnier-Loilier in drugi 2009, 76.) V zadnjih dvajsetih letih pa francoski sociologi in demografi opažajo nov trend – pare, ki ne živijo v skupnem stanovanju, kar pa vključuje tako poročene, kot neporočene pare.

V takem ozračju je čas in prostor tudi za nove partnerske in družinske forme. Ena izmed njih je partnersko življenje skupaj narazen, krajše LAT. »Razmerja LAT so posledica sprememb v vsakdanjem življenju. Te spremembe so se pojavile počasi, druga za drugo, v zadnjih tridesetih letih kot rezultat spremenjenih norm. V preteklosti je bilo pričakovano, da par, preden zaživi v kohabitaciji, prej sklene zakonsko zvezo. Samo poročeni par je bil sprejet kot pravi par.« (Levin 2004.) Giddens ugotavlja, da šele v zadnjem času odhod iz hiše staršev za ženske ne pomeni nujno selitve k možu, ampak lahko ženska samostojno biva v svojem stanovanju. V preteklosti je odhod iz doma staršev za ženske pomenil le selitev v zakon, torej k možu (Giddens 2000, 59).

Sociologi ugotavljajo, da osebni odnosi postajajo vedno bolj neformalni. V primeru partnerskih odnosov se to stanje najbolj očitno kaže v zmanjšanem zanašanju na formalnost sklenitve zakonske zveze, ki se zrcali ne le v rasti stopnje kohabitacij v izvenzakonski skupnosti, temveč tudi v porastu novega načina življenja v razmerju LAT. Ta bi se lahko razvila kot rezultat ostalih socioloških sprememb, kot je povečana neodvisnost med spoloma, kar lahko pomeni, da so sodobne ženske v manjši meri kot v preteklosti pripravljene slediti partnerju v primeru, da se mora seliti zaradi službenih obveznosti. Službene ali izobraževalne obveznosti so lahko vzrok, ki partnerja odvrča od kohabitacije. Vendar pa nepripravljenost zavezati se trdnemu odnosu lahko prispeva k rasti odnosov LAT, ki pa jih lahko obravnavamo kot socialno spremembo v pojmovanju pomena par (Ermisch in Siedler 2009, 29).

Seksualna revolucija v zadnjih tridesetih ali štiridesetih letih po Giddensovem mnenju vsebuje dva bistvena elementa, ki se dotikata spolne svobodomiselnosti (Giddens 2000, 35):

- revolucijo na področju ženske spolne avtonomije;
- družbeno prepoznavnost in sprejemanje homoseksualnosti.

2.4 Sekularizacija

Sekularizacija je v precejšnji meri vplivala na liberalizacijo partnerskih odnosov in na samostojnost žensk. Osvoboditev izpod spon Cerkve je za družbo pomenila napredek in predvsem razvoj novih partnerskih odnosov.

V dvesto letih je sekularizacija močno napredovala po vsej celini. Danes ni več nobene sakralne države, v kateri bi bili oblast in religija povezani. Tudi nobene konfesionalne države ni več. Le z nekaj izjemami v deželah, kjer je zgodovinska religija pravoslavje, v Grčiji in v Srbiji ali v Skandinavskih državah, povsod drugod nima več država privilegiranega in še manj izključujočega razmerja z eno cerkvijo na račun drugih. Celo v Angliji, kjer je cerkev že štiristo let del »establishmenta« in eden od simbolov nacionalne identitete, je prestolonaslednik izjavil, da bo obravnaval vse veroizpovedi z islamom vred po načelu enakosti, kraljica pa je napovedala, da ne bo več cerkvena poglavarka. Država je torej postala država vseh državljanov; z vsemi veroizpovedmi ravna enako in pusti vsakomur, da se svobodno odloči o svojem verovanju, ne da bi ta izbira kakor koli vplivala na njegov osebni status, na uveljavitev pravic ali na dostop do kakršnih koli odgovornosti in nalog. (Remond 2005, 213.)

Verski nadzor nad družinskim življenjem je slabel vse od reformacije in renesanse naprej, Goody pa opaza, da so se skladno s tem začeli povečevati državni posegi v osebno življenje (Goody 2003, 237).

Velik pomen za nastanek moderne dobe imata tudi, kot pravi Weber, »raztapljanje religioznih pogledov na svet in nastanek profane kulture«. Weber trdi, da je religiozne, mitično-magijske, kvalitativne poglede na svet in na človeka zamenjaval znanstveni, posvetni, instrumentalno-izračunljivi pogled na svet in človeka, kar imenuje »odčaranje tradicionalnega sveta« (Nastran Ule 2000, 11).

Širitev sekularizacije podpira večanje vpliva politike, znanosti in drugih konkurenčnih sistemov. Umetnost in množični mediji, posebno popularna literatura, zagotavljajo kompenzatorje v posrednem doživljanju nagrad. Razvoj organizacij za socialno pomoč nadomesti nekaj moči, ki jo je religija prej imela za lajšanje ali kompenziranje trpljenja. Družabno življenje ponuja aktivnosti, ki so se prej odvijale predvsem znotraj cerkvene skupnosti. Ko se ti trendi nadaljujejo, posebno širjenje sistematizacije politike in znanosti, je vedno več ljudi vključenih v sekularizirane dele družbe. (Stark in Bainbridge 2007, 307.)

Po Weberu se je v procesu sekularizacije zahodne kulture odvijalo tudi osamosvajanje ključnih funkcionalnih podsistemov modernih družb, ki so institucionalni okvir kapitalističnega gospodarstva, industrializacije in birokratizacije družbenega upravljanja. Ti ključni podsistemi so:

- denarno-tržno gospodarstvo,
- moderna nacionalna država,
- moderno formalno pravo,
- ločitev zasebne od javne sfere.

Weber navaja, da gre za »institucionalizacijo instrumentalne racionalnosti, ki skuša s čim večjim dobičkom in čim manjšimi stroški, seveda uspešno, realizirati določene cilje« (Nastran Ule 2000, 12). Bulc med drugim ugotavlja, da se je v moderni dobi na površje prebijala »sekularizirana oblika politične oblasti, nova oblika avtoritete, ki ni več temeljila na nadnaravnih silah, religioznih normah in verovanjih, temveč na konceptih suverenosti in legitimnosti, vpetih v pravne določbe, ki so veljale znotraj točno določenih ozemeljskih koordinat, kar je postalo temelj nastanka kompleksno strukturiranih modernih nacionalnih držav z lastnim ozemljem, sistemom političnih institucij in predstavo o lastni specifični kulturi. Glede »modernega človeka« pa Bulc ugotavlja, da se je »človek, ki je živel v tistem obdobju, od svojega srednjeveškega prednika ločil po večji stopnji samozavedanja in skepse« (Bulc 2004, 22–23).

3 Individualizacija

Eden osrednjih pojmov, ki so jih v zadnjem desetletju razvili družboslovci, da bi razložili strukturne spremembe v življenju ljudi, je individualizacija. Z njim se skuša zajeti novo obliko socializacije posameznikov in posameznic, oblikovanja identitete in subjektivnih struktur. Individualizacija ni normativni pojem, ki bi vodil ljudi na primer k bolj avtonomnim življenjskim oblikam, temveč gre za teoretični opis dejavnikov, ki v razvitih zahodnih družbah oblikujejo tako družbenostrukturno kot subjektivno raven sprememb v zadnjem desetletju. Gre za istočasno pozitiven in negativen pojem, saj na

eni strani zajema možnost emancipacije, na drugi pa opisuje procese izolacije individuov, privatizacije in narcističnih patologij. Prav tako je kompleksen pojav, ki vsebuje več protislovnih sestavin (Nastran Ule 2000, 57–58). Na eni strani imamo svobodo in odločanje, na drugi strani prisilo in prilagajanje ponotranjenim tržnim mehanizmom. Na eni strani odgovornost do samega sebe, na drugi odvisnost od pogojev, ki jih kot posamezniki ne moremo nadzorovati. Individuumi, ki sedaj razpolagajo s svobodo, postajajo odvisni od trga delovne sile, s tem pa tudi od izobrazbe, od družbeno-pravnih predpisov in oskrbe, od načrtovanja prometa, prostih mest in delovnih časov v vrtcih ter od različnih modelov socialnega, zdravstvenega in pokojninskega zavarovanja (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 14).

Tradicionalna zakonska zveza in družina si s prizadevanji za individualizirano zakonsko zvezo in družino nista v takšnem nasprotju, kakršno je nasprotje med prisilo in svobodo. Prevladujoče norme bledijo in izgublajo moč, s katero so doslej vodile naše obnašanje. Kar se je v preteklosti molče izvajalo, je dandanes potrebno predebatirati in utemeljevati. O vseh zadevah se je potrebno pogajati, zato jih je možno tudi kadar koli preklicati. Vse je postalo diskurzivno (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 15).

Individualizacija je širok proces reforme modernih družb, ki vsebuje dinamizacijo in pluralizacijo življenjskih pogojev, življenjskih vzorcev in stilov; je naziv za proces prestrukturiranja in dinamiziranja življenjskih stilov. Primarno zadeva tri dimenzije (Nastran Ule 2000, 322):

- *Dimenzijo nadzora oz. reintegracije*: pojav nove vrste družbenih povezav in odnosov med ljudmi, ki jih le ti oblikujejo v skladu s svojimi osebnimi interesi, hotenji in predvsem življenjskimi stili.
- *Dimenzijo odčaranja*: izguba tradicionalnih gotovosti in transparentnosti, kako kaj storiti, izguba zaupanja v vodilne družbene norme.
- *Dimenzijo osvobajanja*: osvobajanje posameznikov in posameznic iz zgodovinsko preddoločenih družbenih oblik, od tradicionalnih odnosov gospodovanja in oskrbovanja.

»Intenzivna individualizacija ima dve pomembni komponenti: prvič, pomeni odvisnost od trga v vseh dimenzijah življenja; in drugič, ljudje postanejo osebno odgovorni za

svoje biografije. Biografije niso več standardne, temveč postanejo izbirne in samoreflektivne.« (Nastran Ule in Kuhar v Mihelj 2002, 47.)

Beck in Beck-Gernsheimova trdita, da individualizacija ne pomeni nujno, da posameznik misli le nase. Želita podreti stereotip, ki predvideva, da človek misli le nase in da spremembe družinskih oblik ne pomenijo nujno koraka k egoističnemu posamezniku, še več, menita, da človek, ki želi živeti samostojno življenje, mora biti socialen in občutljiv na družbene probleme (Beck in Beck-Gernsheim 2002, 42). Ugotavljata, da so pravila, ki so veljala v tradicionalni družbi in so jih regulirali religija ali tradicija, narava, izgubili svojo moč, saj se v vsakdanjem življenju odpira vedno več možnosti in osebnih odločitev, tudi kar se tiče osebnih medsebojnih odnosov, ta svoboda pa povzroči negotovost in občutljivost med ljudmi. Sprašuje se, kako se posamezniki spopadajo oz. soočajo z novo t. i. »negotovo svobodo«, ki je tako značilna za proces individualizacije. Beck-Gernsheimova poda dva odgovora:

Individualizacija stremi k varnosti, ki pa ima lahko več različnih oblik. Zahteva po varnosti je naslovljena na državo in njene institucije, ki morajo zaščititi posameznika z mrežo služb, zakonov in regulatorjev. Država pa ne more zagotoviti popolne varnosti, zato nekaj negotovosti vedno ostane, kar povzroči, da se veliko posameznikov zateka k fundamentalističnim ideološkim prepričanjem in različnim ezoteričnim gibanjem, kjer iščejo varnost in samopotrditev. Modernost je, da bi se aktivno spopadala z negotovostjo v življenju pod pogoji individualizacije. Nov slogan je: Načrtuj! Imej prihodnost pod nadzorom! Zavaruj se pred nesrečami – upravljaj in usmerjaj jih! (Beck-Gernsheim 2002, 43.)

Vodenje ni več v domeni družbenega razreda, religije in tradicije, temveč v domeni trga dela, države blaginje, izobraževalnega sistema, sodnega sistema itd. Drugo pa je tudi, da si morajo posamezniki, za razliko od tradicionalnih časov, v času modernosti sami pisati zgodovino; nič več ni samoumevno, ne glede v katero družino se oseba rodi, niti s kom se poroči, niti kakšna bo njegova izobrazba. Življenje je v svobodnih rokah posameznika. Tudi Levinova se strinja, da je individualizacija danes izredno aktualen pojav, ki se kaže tudi v odnosih LAT. Po njenem je veliko parov, ki živijo skupaj in narazen, in sicer narazen zaradi tega, ker partner ne želi zapustiti delovnega mesta, ki mu prinaša dober zaslužek ali osebno zadoščenje, pa čeprav mora za to žrtvovati svoj partnerski odnos in živeti stran od svojega partnerja (Levin 2004, 232).

3.1 Aktivno oblikovanje lastne biografije

V tradicionalnem življenjskem poteku klasične moderne so se večini ljudi sinhrono izmenjavala obdobja zgodnjega otroštva, izobraževanja, vstopa v delo in oblikovanje družine. V vsakem od teh obdobj so veljali ustaljena pravila in standardi, obvezni in obvezujoči za celotno generacijo. Posameznik je sledil svoji generaciji in prehodom, ki so bili značilni za določeno generacijo. Težave so bile že vnaprej znane, kar je vnašalo stabilnost v potek življenja in omogočalo načrtovanje prihodnosti. V zadnjih letih pa se prehodi vse bolj odmikajo od tradicionalnih normativnih pričakovanj. Prehodi niso več predvidljivi, trendi se premikajo proti destandardizaciji in deregulaciji prehodov. »Pojem normalne biografije je postal nekoristen, kajti vse več ljudi se odceplja od normalnih predstav o življenjskem poteku.« (Heinz v Nastran Ule in Kuhar 2003, 19.) Posameznik oblikuje svoje življenje kot individualni biografski projekt (Nastran Ule in Kuhar 2003). »Človek se počuti kot neke vrste igralec na družbenem odru, ki pa nima na voljo zaključenega scenarija.« (Nastran Ule 2002, 77.)

Frazo »narrative of the self« lahko prevedemo tudi kot osebno pripoved in poudarja proces graditve na sebi. V zahodnem svetu 21. stoletja morajo biti ljudje zavestno samorefleksivni, pogosto se sprašujejo, ali delajo prav, medtem ko se borijo, da ohranjajo identiteto (Jamieson 2002, 39).

To, kar je novo v sodobni individualizaciji, je skoraj obsesivna prisila k izbirnosti in k refleksiji, namreč premisleku o tem, kaj določena identifikacija in podobno določena razlika pomeni v gradnji življenjske kariere človeka. Nenehno nanašanje posameznika in posameznice na svoje preteklo in anticipirano prihodnje življenje ob grožnjah stalnih tveganj njegovi ali njeni identiteti je danes sestavina družbenih sistemov. To nam je naloženo kot sistemski učinek. Giddens bi dejal, da se to kaže kot notranja referencialnost družbe na ravni posameznikove življenjske poti. To pa je dejanska zgodovinska in družbena novost, ki je ne moremo razložiti s spremembo v etiketah in tehnikah subjektiviranja, temveč le z globalnimi družbenimi spremembami (Beck in Beck-Gernsheim 2006, 230.)

3.2 Življenjski stili v pozni moderni

Življenjski stili so v pozni moderni postajali vedno pomembnejši del posameznikovega življenja in njegove identifikacije v zunanjem svetu. V preteklosti velike izbire ni bilo,

človeka sta zaznamovala predvsem razred in družina, v katero se je rodil, ni pa imel niti ni poznal možnosti svobodne izbire življenjskega stila. Skupaj z državo blaginje se razvijajo tudi življenjski stili.

Življenjski stil definiramo kot bolj ali manj integrirano množico praks, dejavnosti, življenjskih in vrednostnih orientacij, želja posameznika ali posameznice. Te prakse niso le utilitarne, temveč dajejo materialno obliko zgodbi oz. identiteti posameznika. So vsakdanje prakse, rutine, ki so utelešene v navadah oblačenja, hranjenja, delovanja in priljubljenih okolij za srečevanje z drugimi. Življenjski stili so socialno pomenljivi vzorci obnašanja in komuniciranja v družbi. Širjenje in diferenciacija življenjskih stilov v sodobnih družbah sta močno podvrženi medijski promociji posameznih stilskih kultur ter individualnemu (pre)oblikovanju stilskih ponudb. Diferenciacija življenjskih stilov pomeni novo obliko socialne stratifikacije in v pozni moderni delno zamenjuje tradicionalne razredne in kulturne razlike med ljudmi (Nastran Ule 2000, 326).

Alenka Švab meni, da »bolj ko tradicija izgublja pomen in bolj ko se vsakdanje življenje rekonstruira v dialektičnih medsebojnih vplivih lokalnega in globalnega, bolj so posamezniki prisiljeni, da so v raznoličnosti opcij pogajajo glede izbire življenjskih stilov« (Švab v Giddens 2000, 209). Chaney tudi piše, da so življenjski stili značilnost modernega sveta, saj tisti, ki živijo v modernih družbah, uporabljajo pojem življenjski stil za opis delovanj, tako svojih kot drugih. Življenjski stili so vzorci delovanj, razlikujejo ljudi med seboj ter dajejo smisel temu, kar ljudje počnejo, zakaj to počnejo in temu, kaj to delovanje pomeni njim samim in drugim (Chaney 2001).

Pri življenjskem stilu gre predvsem za tisti vidik ravnanj, ki je povezan s potrošnjo. Življenjski stili tako običajno označujejo razkazovalne potrošnje prakse kot način življenja, ki je povezan z določenim družbenim statusom. Že Weber navaja, da je življenjski stil neposredno povezan s statusom, natančneje, da je status pravzaprav odvisen od življenjskega stila. Pri vzpostavljanju oziroma pri ohranjanju statusa Weber govori o odločilni vlogi življenjskega stila. Status kot čisto nasprotje neosebne ekonomskemu diskurzu predstavlja stratifikacijo, ki jo določata ugled in življenjski stil. Weber navaja, da so razredi stratificirani v skladu s svojim položajem v proizvodnji in pridobivanju dobrin, medtem ko so statusne skupine stratificirane po načelih potrošnje, kot jih ponazarjajo življenjski stili (Kurdija 2000, 53). Tudi Chaney se strinja, da se v

sodobnem času življenjski stili izražajo predvsem skozi potrošnjo in imajo določen estetski in strukturni pomen, ki je odvisen od družbenega konteksta, v katerem se pojavijo. Posameznikovo potrošno vedenje je izraz njegovega stila, hkrati pa sredstvo za njegovo konstituiranje. Prevladujoči način identitete komunikacije je postala potrošnja, življenjski stili, ki jih posamezniki izražajo prek potrošnje, pa mehanizem družbenega povezovanja in razlikovanja (Chaney 2001).

Življenjski stili so tipični primeri, ki ustvarjajo razlike, saj obstajajo bolj na ravni socialnih pomenov in simbolne vrednosti kot na ravni socialnih dejstev, ki podlegajo statističnim in podobnim empiričnim kategorizacijam. Zato kategoriziranje in opisovanje življenjskih stilov ni nekaj nevtralnega. Posredno vsebuje nov premislek o socialni samouvrstitvi tistih, ki podajajo takšno kategorizacijo, to je refleksijo o lastnih življenjskih stilih. Brez te refleksije se lahko hitro znajdemo v naivnih kategorizacijah, ki se izdajajo za objektivne, čeprav so potencialno vrednotene. To je Bourdieujeva teza, ki je zato življenjske stile navezoval na razredno-slojno strukturo francoske družbe (Bourdieu v Ule 2002).

Življenjski stili sicer lahko segajo čez meje temeljnih družbenih razredov in slojev, lahko lajšajo prehodnost med njimi, a jih ne ukinjajo. Življenjski stil je skupek navad, je način uporabe dobrin, prostorov, časa, s katerimi ljudje definiramo sebe in druge. Ni nekaj, kar potrebujemo za preživetje, temveč nekaj, kar nujno potrebujemo za svojo samopodobo. Življenjski stil definiramo kot bolj ali manj integrirano množico praks, dejavnosti, življenjskih in vrednotnih orientacij, želja. Te prakse in dejavnosti niso le utilitarne, temveč dajejo materialno obliko zgodbi oz. identiteti posameznika. Življenjski stili so vsakdanje prakse, rutine, ki so utelešene v navadah oblačenja, hranjenja, delovanja in priljubljenih okolij za srečevanja z drugimi. Vse male odločitve v vsakdanjem življenju prispevajo k tem rutinam. Vse male in velike izbire so tudi izbire o tem, kdo sem, in ne le o tem, kako delovati. Bolj ko so kake razmere posttradicionalne, bolj življenjski stil osebe zadeva jedro njene samoidentitete, njeno oblikovanje in preoblikovanje. Ni rečeno, da so vse izbire na razpolago vsakomur ali da vsi ljudje polno izkoriščajo možne izbire. Vendar za vse, ki niso več vezani na tradicije ter ustaljene in vnaprej določene načine življenja, obstaja na voljo množica življenjskih stilov. Seveda so variacije med življenjskimi stili tudi stvar socialne delitve, kot je

ugotovil Bourdieu (Bourdieu v Ule 2002). Vzorcev življenjskih stilov je manj, kot je na voljo vsakdanjih izbir, celo manj, kot je na voljo strateških življenjskih odločitev. Življenjski stil vključuje vzorce navad in usmeritev in ima torej določeno enotnost, kar je važno za občutek ontološke varnosti, to je za občutek kontinuitete in reda dogodkov (Giddens 1991; Ule 2002: 76–77).

Življenjski stil se nanaša na vrsto praks, ki se jih posameznik loteva ne le zaradi utilitarnih potreb, npr. organizacija vsakdanjika, temveč tudi zato, ker mu le te dajejo »gradivo za oblikovanje naracije, prek katere se oblikuje njegova samoidentiteta; življenjski stili so rutinirane prakse, rutine oblačenja, prehranjevanja, delovanja, srečevanja z drugimi v priljubljenih prostorih, ki pa so odprti za spremembe zaradi spremenljive narave identitete.« (Giddens 1991, 81.) Giddens navaja, da življenjski stil ureja življenje v nekakšno zanesljivo in smiselno enotnost, predvsem pa zagotavlja občutek ontološke varnosti. Ravno z zmanjševanjem množičnosti izbir mu nudijo občutek kontinuitete in reda, ki povezuje možnosti v bolj ali manj urejen vzorec. Človek, ki je predan določenemu življenjskemu stilu, obvezno vidi nekaj izbir kot (ne)pomembnih (Giddens 1991).

Zaradi pluralizma življenjskih svetov in okolij teži izbira življenjskega stila k segmentiranju; načini delovanja posameznika v določenem kontekstu so v nasprotju s tistimi, ki jih posameznik ali posameznica sprejema v drugih kontekstih. Te segmente Giddens imenuje »segmenti življenjskega stila«. Tak segment zajema neko prostorsko časovno rezino v množici vseh posameznikovih dejavnosti, v katerih deluje razmeroma konsistentno in urejeno. Življenjskostilski segment npr. vključuje, kaj nekdo počne kak večer v tednu ali konec tedna v nasprotju z drugimi deli tedna (Giddens 1991).

Življenjski stil je tako v prvi vrsti eksistencialni, identitetni projekt in šele sekundarno "potrošniški" projekt. Življenjski stil je osebni življenjski "projekt", ki daje smisel osebni biografiji in samopodobi posameznika ali posameznice. Ta se nikoli povsem ne pokriva s katerim od porabniških stilov. Že zato ne, ker se porabniški stil kaže in s tem realizira predvsem v prostem času in porabi dobrin, življenjski stil pa zajema vsak "čas" in vse sfere življenja. Lahko pa pride do patogenih oblik, ko posameznik ali posameznica tako rekoč povsem podredi svoj življenjski stil kakemu porabniškemu ali

medijsko produciranemu modnemu stilu. »Če govorimo o estetiziranju, stiliziranju življenjskih stilov, moramo torej razlikovati med trajnejšim in dolgoročnejšim stiliziranjem na ravni "osebne naracije", gojenja identitete in med bolj začasnimi in kratkotrajnimi stilizacijami porabe. Toda tudi ta razlika je relativna, zlasti če upoštevamo ugotovitve Appaduraija (1986) o tem, da so stili vedno bolj začasni, o pritisku "novitet" na samo psihološko reprodukcijo subjekta (Ule 2002, 78).

Stilizacija vsakdanjega življenja in oblikovanje življenjskih stilov je poglavitna značilnost sodobnega sveta. Življenjski stil je način, kako živeti življenjsko zgodbo. Z življenjskim stilom poudarimo svojo individualnost, izbiro, okus, informiranost. Življenjski stili so postali tako v sodobnih družbah temeljni načini socialne kategorizacije in samouvrščanja posameznika. Življenjski stil je značilnost skupine, pa vendarle individualna izkušnja. V postmodernih družbah namreč ni predvsem pomembno, kdo in kaj smo, ampak predvsem po čem se razlikujemo od drugih, po čem smo enkratni, nezamenljivi in obenem prepoznavni v očeh socialnega okolja (Ule 1993).

Zgoraj smo navedli nekaj definicij in v jedru vseh je predpostavka o svobodni izbiri življenjskega stila, kar pomeni, da je življenjski stil posameznika svobodno izbran povsem po lastni volji. Človek se lahko odloča o načinu prehranjevanja, zunanjem izgledu, govorici, izbiri stanovanja, avtomobila, počitnic, partnerja, izbiri medijev, vsakdanjih življenjskih navadah, okoljevarstvenosti. Vendar pa velja opazka, da so pri preučevanju življenjskega stila nižji sloji večinoma prezrti. Naša predpostavka je, da si nižji sloji ne morejo privoščiti enakega življenjskega stila kot višji sloji. To pomeni, da svobodna izbira življenjskega stila ima omejitve. Giddens trdi nasprotno, da sta izbira življenjskega stila in načrtovanje življenja univerzalna. »V tem smislu razlik med izbirami življenjskih stilov premožnih in revnih porabnikov skorajda ni, saj, kot pravi Giddens, vedno obstaja možnost izbire življenjskega stila, tudi v najtežji materialni stiski.« (Švab v Giddens 2000, 219.)

Tudi partnersko življenje skupaj narazen lahko opredelimo kot življenjski stil. Že Simone de Beauvoir (1908–1986) in Jean Paul Sartre (1905–1980) sta živela partnersko življenje skupaj narazen, in to v času, ko takšna razmerja še niso bila tako razširjena (Levin 2004). Na spremembe v življenjskem stilu v poznomodernem času vsekakor

nakazuje tudi višja starostna meja ob rojstvu prvega otroka, odlašanje s poroko in – za nas najrelevantnejše – življenje v partnerski zvezi, ki ne vključuje kohabitanja s partnerjem. Podatki iz raziskave v Španiji iz leta 1999 kažejo, da kar dve tretjini žensk v starosti 20–34 let še ni živelo v kohabitaciji s partnerjem, skoraj polovica njih pa ima stabilno razmerje s partnerjem, ki živi v drugem gospodinjstvu. V španski raziskavi so ugotovili, da je ženskam pomembnejša visoka izobrazba in partnerjeva zaposlitev kot pa bivanje v skupnem gospodinjstvu (Castro-Martin in drugi, 2008).

3.3 Življenjski poteki

V pozni moderni so zaznane občutne spremembe v življenjskih potekih. Kot piše Mirjana Nastran Ule, ne moremo spregledati dejstva, »da so v zadnjih desetih letih praktično izgubile pomen in družbeni vpliv mnoge samoumevnosti človekovega življenja. Namesto življenjskih samoumevnosti, ki so nam tradicionalno usmerjale življenjske poti, smo vsak dan postavljeni pred izbire med različnimi možnostmi, različnimi načini življenja, načrti.« (Nastran Ule 2003, 8.)

Življenjski potek je glavna institucija socializacije, in to zato, ker določa normative in ureja življenjski cikel posameznika, ker daje smernice tako za individualni biografski potek, kot za socialno uvrščanje posameznikov in posameznic. Pojem življenjskega poteka je obenem individualno psihološki: nanaša se na spremembe v posameznikovi biografiji in identiteti ter socialni integraciji skozi življenje, in makrosociološki: nanaša se na institucionalne strukturne spremembe v socialnem in zgodovinskem času, ki tvorijo življenjski potek. V raziskovanju življenjskega poteka imamo tako opraviti z dvema raziskovalnima področjema: raziskovanjem individualnih življenjskih potekov in tudi raziskovanjem družbenega konteksta in institucionalnega reda, ki vpliva na socialno strategijo ljudi. (Nastran Ule 2003, 10.)

Mirjana Nastran Ule ugotavlja, da so se v tradicionalnem življenjskem poteku klasične moderne večine ljudi sinhrono izmenjavali obdobje zgodnjega otroštva, izobraževanja, vstopa v delo in oblikovanje družine. Za vsako obdobje so veljala ustaljena pravila, posameznik pa je vedel, kakšne težave ga bodo pričakale pri določenem prehodu, kdaj se bo neko obdobje končalo in kakšen bo prehod v naslednje obdobje. V zadnjih desetletjih je prišlo po mnenju M. Nastran Ule do pomembnih sprememb v prehodih, saj

se le ti vse bolj odmikajo od tradicionalnih normativnih pričakovanj. Prehodi niso več vnaprej znani, ampak morajo biti izpogajani v institucijah, skozi katere gredo ljudje (Nastran Ule 2003, 19). »Pojem normalne biografije je postal nekoristen, kajti vse več ljudi se odceplja od normativnih predstav o življenjskem poteku.« (Heinz v Nastran Ule 2003, 19.)

3.4 Razvoj potrošniške družbe

Družbeni razvoj močno vpliva na potrošniško družbo, ki se s časom vedno bolj krepi.

Danes govorimo o moderni družbi kot o potrošniški družbi in s tem poudarjamo, da je potrošnja kot kulturna praksa ena od pomembnejših *tehnologij sebstva*¹ (sem lahko prištejemo seksualne prakse, modo, javni jezik, šolsko disciplino ali pravila obnašanja), ki naredijo človeška bitja razumljiva samim sebi in jim omogočajo vzpostavljanje odnosa do njih samih. »Področje potrošništva je bilo za družboslovje še do nedavnega moralno manjvredno, trivialno, nepomembno in je bilo bolj predmet moralistične retorike kot pa analitične interpretacije.« (Luthar v Debeljak in drugi 2002, 245.)

Za oblikovanje življenjskega stila velja podobno kot za pozno moderno in sicer nima nobenega središča, kot pravi profesorica Nastran Ule, vendar povsod naleti na robove, rizike, meje, ki jih mora posameznik formirati sebi v prid. Mirjana Nastran Ule (2000, 288) navaja tri obdobja v razvoju moderne potrošniške družbe, v vsakem od njih pa se je na svoj način konstituiral subjekt potrošnje:

1. Obdobje, zadovoljevanja manjkov in eksistenčnih potreb; subjekt potrošnje se je oblikoval okoli racionalne presoje o potrebah in zmožnostih posameznika za zadovoljitev osnovnih potreb s tržnimi izdelki in storitvami, ki so obstajali. Prevladovala je logika dolgoročnih koristi in zadovoljitev.
2. Obdobje, ko je množični razvoj industrije omogočal iskanje presežnih užitkov in zadovoljevanje želja, in ne samo zadovoljevanja osnovnih potreb; subjekt se je vzpostavil okrog navidezno neustavljivega krogotoka konstruiranja novih želja in trenutnih zadovoljitev želja, ki nenehno prihajajo.

¹ Pojem uporablja Michel Foucault.

3. V sedanjem obdobju pa govorimo o investiranju v domišljijo in v fantazme o samorealizaciji potrošnikov; subjekt potrošnje se oblikuje okrog identitetnih projektov, gradnje individualnih življenjskih stilov in stilskih brkljarij.

Zgodovinski premik v sodobni potrošnji je premik od realiziranja potreb k realiziranju želja, od ponujanja zadovoljitev k ponujanju užitkov. Vendar nobena želja ni v celoti potešena, saj so želje v bistvu vezane na imaginacijo, fantazijo in fantazmo. Ker užitki, ki jih nudi posest dobrin in uslug, ne ustrezajo njihovim željam, sodobni potrošniki doživljajo stalno nezadovoljstvo. Od tod izhaja neskončen krog novih želja in novih užitkov ter novih razočaranj. Za sodobnega potrošnika je značilen imaginativni hedonizem, privlačnost novega, še nikoli izkušenega, lahko tudi voajerski užitek pogleda v tuje življenje, v drugačen svet bodisi prek hlastanja po medijsko predstavljenih zgodbah bodisi prek telenovel, turističnih potovanj itd. (Nastran Ule 2000, 288).

Za sodobno potrošnjo je značilno, da se, takoj ko zadovoljimo eno željo, pojavi nova. Campbell pravi, da gre za neskončen niz, saj noben sodoben potrošnik ne more reči, da ni več ničesar, kar bi si želel. Sodobni potrošnik ima po Campbellovem mnenju zmožnost, da v neskončnost odkriva vedno nove želje v sebi. Od tradicionalnega potrošnika se razlikuje v tem, da usmerja želje k novim proizvodom, za katere še niti ne ve, kakšno zadovoljstvo mu lahko nudijo. V tem se skriva preferenca za nove dobrine in storitve, kar pa je značilnost mode, kjer je potrošnja usmerjena v glavnem v novost samo. Tradicionalni potrošnik ima v glavnem stalne potrebe in troši vedno iste proizvode, kadar se pokažejo potrebe zanje, a ne zato, ker nima zadosti resursov, da bi trošil več, temveč ker je to vsa potrošnja, ki jo zahtevajo »potrebe«, ki jih narekuje njihov življenjski slog (Campbell 1998, 13–14).

Globlja refleksija družbenih vidikov potrošništva se je v sociologiji pričela pojavljati predvsem od Veblena dalje. Aktualne so postale predvsem razprave o razrednih in statusnih vidikih potrošnje, kjer so potrošniške prakse veljale za manifestacije pripadnosti določenemu prostoru v družbeni hierarhiji. Veblenu gre pripisati zasluge predvsem za dve stvari: (1) Prepoznavo mehanizmov potrošnje, njenih motivov in posledic, ki niso zgolj osebne, povezane z zadovoljitvijo potreb, temveč predvsem socialne narave. Pri potrošnji kot socialni kategoriji morajo posamezniki in družbena

elita nenehno dokazovati upravičenost svojega prestižnega družbenega položaja z načinom in vrsto potrošnje. Njihova razkazovalnost pa temelji na dveh postopkih: na *razkazovalnem brezdelju* (conspicuous leisure – pojem označuje možnost določene družbene skupine, da svoj čas trati v brezdelju, lagodju, kar samo po sebi označuje moč in bogastvo) in *razkazovalni potrošnji* (conspicuous consumption – prav tako kot neproduktivna raba časa je tudi reproduktivna raba dobrin podoben statusni označevalec). (2) Predstavil je nekaj pomembnejših vzrokov za zgodovinsko afirmacijo potrošnje; spremembe skozi uveljavitev novih razrednih in vrednotnih vzorcev ob zatonu poznofevdalnih in vzponu zgodnjekapitalističnih družbenih razmerij so utrdile potrošnjo kot nov medij možne socialne mobilnosti (Kurdijska in Uhan 2002, 131). Potrošnja je bila v daljših obdobjih sociološko prikazana v okvirih družbenih razredov, in sicer kot specifična oblika komunikacije z družbenim okoljem (omejena s pripadnostjo določenemu družbenemu razredu). Po drugi strani pa velik del sodobnega raziskovanja povpraševanja motivirajo marketinški diskurz in tržne raziskave, ki merijo na oblike družbene segmentacije potrošniških in življenjskostilnih praks (Kurdijska 2000).

Postmoderni aspekti začnejo favorizirati individualne vidike potrošnje: kot subjektivne, individualizirane prakse, ki merijo prej na narcistične oblike zadovoljitve kot na družbeno usmerjene vidike komunikacije. To pomeni, da je ponovno prišlo v veljavo staro Campbellovo stališče, da gre pri potrošnji v bistvu za zadovoljevanje človekovih potreb. Vprašanje potrošnje je bilo deležno nekakšnega analitičnega obrata in je šlo skozi več faz razumevanja razlike med potrebo in željo, med notranjimi (individualnimi) in zunanji (družbenimi) determinantami subjektovega okusa in potrošnimi preferencami. Campbell meni, da je glavna pomanjkljivost Veblenove teorije, da ne upošteva dinamične spremembe, ki je značilna za sodobno potrošnjo. »Tekma za status, ki poteka vsem na očeh, ne zahteva novih proizvodov in srečno koeksistira skupaj z nespremenljivim tradicionalnim življenjskim slogom. Prizadeva si proizvesti ahistorično splošno teorijo, ki ne more razpoznati odločilne razlike med tradicionalno in sodobno potrošnjo.« (Campbell 1998, 13–14.)

Razlika med socialno in individualno paradigmo je pomembna predvsem za razumevanje potrošniške želje (desire) in njenega mesta v procesu od vzpostavitve vzroka do učinka, ki ga proizvede potrošnja. Glavno vprašanje je, kje je umeščena

potrošniška želja. Socialna teorija odgovarja v družbenem imperativu po simbolni moči. Potrošnja je po tej teoriji drsenje interpretacij, ki so realnejše od svojih objektov, potrošnja torej ne temelji na izbiri realnih objektov, ampak na izbiri znaka (označevalca). Razlika med tema dvema teorijama je v tem, ali je potrošnja usmerjena predvsem navzven, družbeno ali je motivirana predvsem notranje, individualno – kje so razlike v razumevanju potrebe in želje, ko govorimo o potrošnji kot zadovoljevanju potreb v okviru nove paradigme. Želja naj bi bila neka simbolna preobleka potrebe, saj se vse, kar je videti kot potreba, pravzaprav artikulira kot želja. Torej potrošnja kot zadovoljevanje potreb posameznika v grobem pomeni individualizirano potrošnjo, katere cilj je realizacija posameznikove zahteve, želje, fantazije in je v temelju usmerjena na raven individualnega, osebnega (Kurdija 2000, 111–113).

3.4.1 Potrošništvo kot hedonizem: "želeto, ne imeti"

Campbell razpravlja o razlikah med modernim in tradicionalnim hedonizmom in pravi, da se moderni hedonizem od tradicionalnega razlikuje po tem, da ni več osredotočen na občutje, ampak na čustva, saj so čustva zmožna nuditi izredno močne vire užitka, ker so stanja močnega vznemirjenja. Posameznik pa mora imeti možnost »nadzorovati« čustvo. Možnost samoregulacije čustva je veliko več kot le sposobnost, da ga zatremo, pač pa sega vse do sposobnosti, da neko čustvo po mili volji »povzročimo« (Campbell 1987).

Čustva so izjemno močan vir užitka, ker so stanje velikega vznemirjenja: veliko veselje, na primer, povzroči pri človeku celo vrsto fizioloških sprememb, ki s svojo vzdražilno močjo presegajo vse, kar lahko da samo čutna izkušnja, in to ne glede na vsebino čustva. Zagotovo ne drži, da so nekatera čustva (ljubezen, hvaležnost) prijetna, druga (žalost, strah) pa ne, saj ni čustev, ki človeku ne bi mogla dajati užitka². T. i. »negativna čustva« pogosto vzbujajo močnejša občutja od drugih, s čimer dajejo več možnosti za užitek. Torej ne gre za to, katera čustva lahko dajo največ užitka, ampak v kakšnih

² Nekatera čustva večkrat spremljajo prijetna občutja kot druga, vendar to še ne pomeni, da čustva, kot so jeza, strah ali bridkost, v pravih merah še ne morejo biti vir užitka.

prevladujočih okoliščinah lahko katero koli čustvo uporabimo v hedonistični namen (Campbell 1987, 108).

Razumevanje dinamike interakcije med posameznikovimi sanjami in njegovimi izkušnjami v dejanskem življenju omogoča pojasniti skrivnostne poteze sodobnega potrošništva. Campbell odgovarja na vprašanje, zakaj imajo potrošniki neizčrpne zaloge želja in zakaj si tako močno želijo prav novih dobrin, in ne starih, ter pravi, da predvsem zato, ker jim to omogoča, da lahko verjamejo, da si z njihovo pridobitvijo in uporabo lahko priskrbijo prijetna doživetja, na katere v realnosti še niso naleteli. V novi proizvod je namreč mogoče projicirati nekaj tistega idealiziranega užitka, ki smo ga že izkusili v sanjarjenju³, a ga ni mogoče povezati z znanimi proizvodi, ki jih že vsevprek trošimo. Temeljna motivacija, ki spodbuja potrošnjo dobrin v modernih družbah, je želja, da bi izkusili to prijetno izkušnjo, ki jo je potrošnik že užil v domišljiji, še v realnosti. Le za nove proizvode velja, da lahko dajo možnost za uresničevanje te ambicije. Želja pa se hitro izčrpa, ker realnost ne more nuditi popolnih užitkov (kot iz sanjarjenj), kar vodi v razočaranje. Za temeljno hrepenenje pa je značilno, da se ne izčrpa, saj ljudje sanjarijo naprej, da bodo našli nove proizvode, ki potrebujejo želje za nadomestne predmete (Campbell 1998, 17–18). Odločilen pojav, ki povezuje domišljijski hedonizem z ustanovo sodobne mode, je okus (taste), saj le ta, kot kaže angleška raba jezika, zajema tako različnost užitkov kot estetsko razlikovanje. V primerjavi z včerajšnjim porabnikom si lahko današnji hitro prilagaja okus, in sicer s psihološko spretnostjo sanjarjenja. Zaradi tega lahko v domišljiji preizkuša »užitke« in raziskuje nove okuse, preden se z njimi sreča v realnosti (Campbell 1987, 142–143).

Iskanje ugodja v potrošnji je povezano s sposobnostjo anticipacije prihodnosti, lahko rečemo tudi, da sta objekt in realizacija potisnjena v prihodnost (npr. ko bom shujšala, si bom kupila ...), s tem pa se oblikuje stanje prijetnega neugodja. Kot ugotavlja Breda Luthar, potrošnja ni izraz statusnega materializma in želje po lastnini, ampak izraža romantično hrepenenje po »postati drugi«. Glavni motiv iskanja ugodja je »želeti, ne imeti«. Užitek v imaginaciji in hrepenenje po užitku pripeljeta do stalne potrošne

³ Sanjarjenje je integralni del psihološkega življenja sodobnih moških in žensk, je redna, vsakdanja dejavnost. Dražljaj, ki se skriva za sanjarjenjem, je hedonističen. Posameznik postane umetnik domišljije, nekdo, ki jemlje dogodke iz spomina ali neposrednega okolja in jih na novo razvrsti in izboljša, da so prijetni.

novosti, in s tem pa do razočaranja, saj z nekim objektom povezujemo upanje po popolnem ugodju in absolutno dobrem, ko pa ta predmet kupimo, postane realnost, in čemur sledi razočaranje in spet želja po novem (Luthar v Debeljak 2002, 257).

4 Preobrazba intimnosti

V tem poglavju se bom lotila obravnave teorije preobrazbe intimnosti, kot jo je postavil Anthony Giddens. Ta teorija velja za najodmevnejšo teorijo, ki skuša pojasniti spremembe v polju intimnosti in partnerstev v pozni modernosti. Z njo je avtor vnesel veliko raziskovalnega nemira, ker ponuja izvirno, inovativno interpretacijo sprememb v zasebnosti v zadnjih nekaj desetletjih. »Giddens je izpostavil indikator, da se v realnosti vsakdanjega življenja očitno radikalno spreminjajo pomeni intimnosti in da se intimnost aktualizira oziroma da se intenzivirajo pomeni intimnih odnosov.« (Švab v Giddens 2000, 205–206.)

4.1 Čisto razmerje

Anthony Giddens je vpeljal nov pojem, ki zadeva ljubezen, partnerstvo, spolnost in družinske odnose, in ugotavlja, da smo ljudje prišli v novo dobo medsebojnih odnosov. Razlog za razvoj čiste ljubezni pa vidi tudi v izumu kontracepcije, predvsem tabletko za ženske. S tem so ženske veliko pridobile na vzpostavljanju enakopravnosti in svobodnem odločanju pri spočetju otrok. Kontracepcija je v veliki meri pripomogla k bolj sproščenemu seksualnemu življenju, saj je niso uporabljali le neporočeni, temveč tudi zakonski pari za kontroliranje rojstva otrok (Giddens 2000).

»Čisto razmerje je situacija, kjer dva stopita v družbeni stik zaradi stika samega, zaradi tistega, kar lahko vsaka oseba dobi iz daljšega druženja z drugo osebo, in ki traja le, če obe strani menita, da je obojestransko zadovoljivo.« (Giddens 2000, 64.) Čisto razmerje je po Giddensu del splošnega prestrukturiranja intimnosti. »Lastnost čistega razmerja je, da ga lahko partner ali partnerica končata tako rekoč kadar koli. Razmerje ima lahko možnost, da traja, le če se mu zavežeta oba partnerja, toda kdor se brez zadržkov

zaveže, tvega, da bo zelo oškodovan, če bi se v prihodnje razmerje razdrlo.« (Giddens 2000, 141.) Zaradi daljše življenjske dobe, ki dandanes traja celo dvakrat dlje kot v preteklosti, je dosmrtno zakonsko zvezo težje vzdrževati, ko ljubezen izgine, zato posameznik znova poišče partnerja in sklene novo razmerje, tako imenovane »sotočne ljubezni«. Goody navaja, da je prav netrajnost značilnost romantične ljubezni (Goody 2003, 242).

Čisti odnos pričakuje medsebojno razumevanje vpletenih oseb in razvito samorazumevanje vsakega posameznika, kar pomeni precejšnjo psihološko obremenitev za posameznika. Zaradi visokih zahtev, ki jih gradnja in ohranjanje čistega odnosa postavljata partnerjem v odnosu, in razlik v sposobnostih in spretnostih posameznikov ter posameznic čisti odnos pogosto vzbuja nezadovoljstvo z odnosom. Odnos tako traja toliko časa, dokler sta oba partnerja pripravljena nuditi zadovoljstvo drug drugemu (Nastran Ule 2000, 311).

Alenka Švab piše, da čisto razmerje ni več povezano z zunanjimi razmerami družbenega ali ekonomskega sveta. Zakonska zveza v poznomoderni družbi ni več pogodbeno, in o njej se ne dogovorijo starši, temveč je posledica vzajemnega emotivnega izpopolnjevanja med partnerjema. Ravnovesje je v čistem razmerju potrebno vedno znova vzpostavljati, saj razmerje obstaja zavoljo razmerja samega. Čisto razmerje temelji na intimnosti, ki je pogoj za dolgotrajno zvezo. Medsebojno zaupanje med partnerjema je temelj čistega razmerja, kar pa od partnerjev terja konstantno prizadevanje tudi za vzdrževanje ravnovesja med avtonomijo in vzajemnim razkrivanjem, ki je nujno za vzdrževanje intimnih izmenjav. Čista razmerja nastajajo predvsem v seksualnosti, zakonski zvezi in prijateljstvu. Vplivajo tudi na biološke povezave, kot so razmerja med starši, otroki in sorodstvom, ki so še vedno tesno povezana z zunanjimi merili. Pomembno je, da se Giddens ne omejuje le na zakonsko zvezo in na heteroseksualno usmeritev (Švab v Giddens 2000, 214–215).

4.2 Plastična seksualnost

Hkrati in skupaj z razvojem čistega razmerja po Giddensu poteka tudi razvoj »plastične seksualnosti« (pri kateri je seksualnost ločena od reprodukcije – nosečnosti in rojevanja)

in »transmutacija romantične ljubezni«, ki se pod pritiskom ženske seksualne emancipacije in avtonomije fragmentira in razvija v »sotočno ljubezen«, aktivno ljubezen in ljubezen, okoli katere se je treba pogajati (Švab v Giddens 2000, 216).

Plastična seksualnost je razsrediščena seksualnost in je osvobodjena potreb po reprodukciji. Izvira iz težnje iz osemnajstega stoletja, da je potrebno omejiti velikost družine, pozneje pa se je razvila kot posledica širjenja moderne kontracepcije in novih reproduktivnih tehnologij. Lahko jo oblikujemo kot osebno potezo, zato je notranje povezana z jazom, hkrati pa vsaj načelno osvobodi spolnost izpod prevlade falusa. (Giddens 2000, 8.)

Razvoj »čistega razmerja« in »plastične seksualnosti« je močno razkopal heteroseksualno zakonsko zvezo, čeprav še vedno prevladuje mnenje, da zakonska zveza ni le eden izmed življenjskih stilov. Nekateri ljudje še vedno sklepajo zakonske zveze po pogodbi ali jih vzdržujejo le zaradi reprodukcije in vzgoje otrok. Zveze, ki se ne približajo čistemu razmerju, se pogosto razvijejo v dve smeri. Prva je različica tovarniške zakonske zveze, kjer je v razmerju vgrajena medsebojna enakost in naklonjenost, raven spolne dejavnosti je nizka, pri drugi obliki pa oba partnerja uporabljata zakonsko zvezo za dom, čustveno pa malo vlagata drug v drugega. Oba partnerja imata zakonsko zvezo za varno okolje, ki jima omogoča izhodišče za soočanje s širšim svetom. Vendar se vsak izmed teh dveh tipov nagiba k čistemu razmerju. Ali se bosta zblížala ali oddaljila drug od drugega, je odvisno od tega, kako se spola lahko dogovorita za čisto razmerje in kako dolgo ga lahko vzdržujeta (Giddens 2000, 158–159).

4.3 Romantična ljubezen proti sotočni ljubezni

Giddens razlikuje pojma romantična ljubezen in sotočna ljubezen. Po njegovem mnenju je romantična ljubezen »odvisna od projektivne identifikacije – projektivne identifikacije *amor passion* – kot sredstva, s katerim prihodnja partnerja privlačita drug drugega in postaneta vezana drug na drugega.« »Sotočna ljubezen pa predpostavlja enakost pri čustvenem dajanju in prejemanju in kolikor bolj se to dogaja, toliko bliže je določena ljubezenska zveza prototipu čistega odnosa. Ljubezen se tu razvije samo toliko, kolikor se razvije intimnost, do tam, do koder je vsak izmed partnerjev

pripravljen drugemu razkrivati skrbi in potrebe in biti ranljiv za drugega.« (Giddens 2000, 67–68).

»Sotočna ljubezen predpostavlja intimnost: če te v razmerju ne dosežemo, smo pripravljeni oditi.« (Giddens 2000, 90.)

Romantična ljubezen je spolna ljubezen, ki ne vključuje *ars erotico*, sotočna ljubezen pa vpelje umetnost ljubezni v jedro zakonskega razmerja in za ključni element pri tem, da razmerje obstane, postavi to, ali si partnerja dajeta medsebojni spolni užitek. Giddens je mnenja, da se sotočna ljubezen razvija kot ideal v družbi, kjer ima večina priložnost, da se spolno realizira. V nasprotju z romantično ljubeznijo sotočna ljubezen ni nujno monogamna v smislu spolne izključenosti. »Čisto razmerje drži skupaj to, da partnerja »do nadaljnjega« sprejmeta razmerje kot nekaj, kar obema daje dovolj, da se jima ga zdi vredno nadaljevati. Spolna ekskluzivnost je v takem razmerju pomembna toliko, kolikor se to obema partnerjema zdi želeno ali bistveno.« (Giddens 2000, 68–69.)

Model sotočne ljubezni zagotavlja etični okvir za to, da poskušamo spodbujati konstruktivna čustva v vedenju posameznika in v skupnostnem življenju, in za možnost, da bi oživili erotiko ne kot posebno spretnost nečistih žensk, temveč kot splošno lastnost spolnosti v družbenih razmerah, ki jih ustvarjamo z medsebojnim sodelovanjem, ne z neenako razporeditvijo moči. Eroticizem je to, da gojimo občutke, ki jih izražamo s telesnimi občutki v komunikativnem kontekstu; je umetnost dajanja in prejemanja užitkov. (Giddens 2000, 203.)

4.4 Kritika Giddensove teorije o preobrazbi intimnosti

Lynn Jamieson se v svojem članku z naslovom »Intimacy transformed? A critical look at the pure relationship« kritično loti Giddensove teorije čistega razmerja. Navaja, da teorija ne odkriva ničesar novega, saj so se s to temo ukvarjali že v osemnajstem stoletju. Jamiesonova meni, da se Giddens v Preobrazbi intimnosti premalo kritično loti terapevtske literature in raznih terapevtov, ki stiske ljudi izkoristijo v svoje dobro. Trdi tudi, da Giddens podcenjuje moško prevlado v razmerju. Pravi, da je Giddens površen pri pojmovanju razmerja kot čistega razmerja, saj meni, da redkokatera zveza temelji le na spoštovanju, poznavanju in razumevanju in ne vsebuje koristoljubja (Jamieson 1999, 477–494).

5 Partnersko življenje skupaj narazen (LAT)

Partnerstvo brez kohabitanje postaja vedno bolj pogost pojav, čeprav znanstveno slabo raziskan, raziskovanje tega področja pa se v zadnjem desetletju razvija. Irene Levin in Jan Trost ugotavljata, da »brž ko je fenomen poimenovan oziroma ko imamo oznako zanj, ga je lažje prepoznati. Poimenovan je in njegova vrednost se začne vzpenjati. Ko enkrat fenomen ni več čuden ali tuj, ga ljudje začno sprejemati in pozitivno ocenjevati.« (Levin in Trost 1999, 280.)

Večina študij je tripartitnih, kar pomeni, da se posameznik v njih lahko opredeli kot samski, v partnerski skupnosti ali poročen. Raziskovalci ljudi, ki živijo skupaj in narazen, opredelijo kot samske. Roseneil ugotavlja, da je definicija samskosti v takih primerih problematična, saj le ta razčlenjuje pojma par in sobivanje (Roseneil v Castro-Martin, Dominguez-Folgueras in Martin-Garcia 2008). To pomeni: če oseba ne živi v skupnosti s partnerjem, ni samska, temveč se trend obrača proti vedno kasnejšemu sklepanju zakonske zveze in selitvi v skupno stanovanje, partnerske zveze, v katerih partnerja živita vsak v svojem gospodinjstvu, pa postajajo trend, ki narašča (Castro-Martin in drugi 2008).

Uradni viri še vedno uporabljajo izraz »samski stan«, vendar je napačno prepričanje, da samski ljudje vedno živijo sami. Veliko od teh, ki jih štejemo za samske, živijo skupaj z drugimi ljudmi v skupnem gospodinjstvu. Drugi so v stabilnem ljubezenskem razmerju z osebo, vendar pa ne kohabirata. Torej v urbanem okolju ljudi, ki živijo sami, ne moremo vedno označiti za samske, saj je vedno več ljudi, ki se ne odločijo za skupno življenje in živijo partnersko življenje skupaj in narazen (Living Apart Together) (Beck-Gernsheim 2002, 2).

V preteklosti pa so socialne norme predpisovale, da se mora par poročiti in živeti v skupnem gospodinjstvu. V primeru, da partnerja nista živela v kohabitaciji, je bilo to sprejeto kot začasna možnost (Milan in Peters 2003, 2). »Da je razmerje priznано kot partnerstvo, partnerjema ni več potrebno kohabirati. Nič več ni pogoj sklenitev

zakonske zveze ali skupno bivališče, da bi bila dva obravnavana kot par – lahko živita narazen, LAT.« (Levin 2004.) »Približno 4 % odraslih na Švedskem živi v razmerju LAT, glede na nekaj nejasnosti med podatki pa je odstotek še višji med starejšimi odraslimi.« (Levin in Trost v Ghazanfareon Karksson in Borell 2002, 13.) Partnersko življenje skupaj narazen je daleč od tradicionalne verzije definicije partnerskega odnosa, kjer je kohabicija v zakonu predstavljala osrednjo značilnost. Življenje narazen bi v tradicionalni družbi pomenilo nenormalnost, razumeli bi ga le v primeru, da bi bila partnerja ločena zaradi zunanjih ovir (Duncan in Philips 2010).

Irene Levin se sprašuje, zakaj so raziskovalci šele pred kratkim opazili razmerja LAT in zakaj njihovo število tako raste. Navaja nekaj odgovorov na to vprašanje:

Prvi razlog je stopnja smrtnosti. Nižja ko je stopnja smrtnosti, večja je verjetnost, da bo oseba živela dlje, posledično se večja verjetnost, da posameznik doživi razpad zakonske zveze, partnerjevo smrt ali ločitev od nezakonskega partnerja. Vse to je vzrok za nastanek odnosa LAT. Ko je bila stopnja smrtnosti še višja, razpad zakonskih zvez ni bil tako pogost pojav. »Bližje 20. stoletju je družba, manjša je stopnja ponovne sklenitve zakonske zveze, viša se stopnja razpada zakonskih zvez in smrtnost se prav tako niža.« (Levin 2004, 237.)

Drugi razlog je povezan s spremembami na trgu dela. Zahteva se vedno večja specializacija in višja izobrazba. Od ljudi se pričakuje, da se bodo za dobro delovno mesto selili. Tudi vedno več žensk je aktivnih na trgu dela in vse manj je žensk, ki bi opravljale le delo gospodinje.

Tretji razlog je povečanje mobilnosti. Ljudje več potujejo, z napredkom telekomunikacij so tudi nove tehnologije dosegljive ljudem. Ljudje imajo več priložnosti spoznavati ljudi, ki živijo na različnih območjih, tudi na drugem koncu sveta. V primeru, da se nihče izmed partnerjev ne želi seliti, se lahko odločita za življenje narazen. Veliko parov se spozna tudi prek interneta, njihovo virtualno razmerje pa se prav tako lahko razvije v razmerje LAT (Levin 2004).

5.1 Definicija partnerskega razmerja

V začetku 70. let prejšnjega stoletja je prišlo do upora študentov in ženskih gibanj proti tradicionalnim strukturam družine kot celice nasilja in zatiranja (Beck-Gernsheim 2002, 1). Spremembe so privedle do tega, da v pozni moderni ne govorimo več o konceptu družine, kot ga je bilo razumeti v preteklosti, temveč o partnerstvu, odnosu individuov. Elisabeth Beck-Gernsheim podaja primer razumevanja koncepta zakonske skupnosti, kot ga razumejo mladi ljudje, ki jim papir kot pogodba ne pomeni toliko kot stremljenje k uspešnemu partnerstvu, tendenca se nagiba proti življenjskim sopotnikom ali, kot piše E. Beck-Gernsheim, »polovičnim življenjskim sopotnikom« (Beck-Gernsheim 2002, 2).

Definicija razmerja LAT je par, ki ne biva v skupnem gospodinjstvu; partner lahko živi z otroki ali (ostarelimi) starši, tudi z drugimi sostanovalci, ne pa s partnerjem. Izpolnjeni morajo biti še trije kriteriji: (1) Par mora sebe spoznati v resnem, zavezujočem razmerju; (2) tudi drugi ljudje ju morajo poznati kot par; (3) živeti morata v ločenem gospodinjstvu. (Knox in Schacht 2009, 166.) Torej, definicija razmerij LAT je znana. »Par, ki habitira na različnih naslovih, vendar se definirata kot par, tako pa ju vidijo tudi drugi. Lahko gre za istospolno ali heteroseksualno partnerstvo. Oseba lahko živi v skupnosti z drugimi ljudmi, lahko s prijatelji, zveza s partnerjem pa mora biti resna.« (Levin in Trost 1999, 281; Levin 2004; Haskey 2005, 122.) »Za razmerja LAT je tudi značilno, da so monogamna in bolj zavezujoča ter stabilna kot običajna razmerja« (Castro-Martin in drugi 2008, 445.)

Kot rečeno, je izraz LAT prvi uporabil nizozemski novinar Michiel Berkel leta 1978. Caradec (1996) razlikuje med *cohabition intremittente* (bivanje v presledkih) in *cohabition alternee*. Prvi izraz pomeni enako kot LAT, in sicer da par živi narazen, le redko pa preživi čas skupaj v enem stanovanju, drugi izraz pa se uporablja, ko par izbira med bivališči.

Včasih se uporablja tudi izraz *commuting* ali *commuter* (vozač) *marriage*, ki je podoben izrazu Living Apart Together. Beseda *commuting marriage* se je pojavila v množičnih medijih v sedemdesetih letih in postala tudi del žargona. V primeru, da par v stanovanju živi skupaj, drugo bivališče pa partner uporablja le, kadar je stran od doma (služba, študij), temu razmerju rečemo *commuting marital relationship*, če pa par poseduje dve

stanovanji v katerih tudi vsak posebej živita, pa je to razmerje LAT (Levin in Trost 1999, 281). Vse našteje definicije pa vključujejo poročene in neporočene pare.

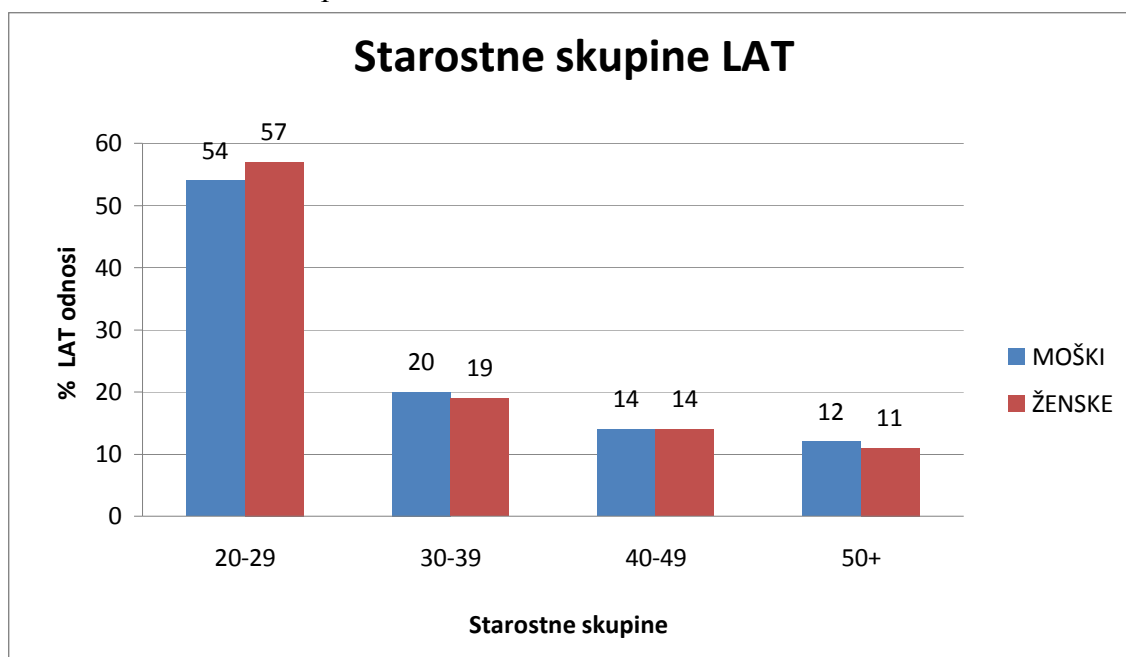
5.2 Starostne skupine

V nadaljevanju skušam predstaviti različne oblike in skupine ljudi, ki živijo partnersko življenje skupaj narazen. Najprej pregledam različne starostne skupine, kjer je še posebej močna skupina partnerstev LAT v starejši generaciji, saj bi pri njih pričakovala bolj konzervativen odnos glede tovrstnih odnosov in ne nekih individualiziranih življenjskih potekov.

Po raziskavi iz leta 2001 je v Kanadi razmerje LAT najpogosteje v skupini od 20 do 29 let, in sicer kar 56 %, kar po mnenju Ann Milan in Alice Peters ni presenetljivo, saj so mladi negotovi glede prihodnosti, malo je stabilnih služb, vedno dlje študirajo in posledično ostajajo del primarne družine (Milan in Peters 2003). Tudi raziskava v Veliki Britaniji je pokazala, da relativno veliko najstnikov živi v odnosu LAT, večina njih pa jih še živi pri starših. Po raziskavah, ki so jih opravili v letih 2002 in 2003 med prebivalci Velike Britanije, kaže, da je največ parov LAT v starostnih razredih od 16 do 19 let ter od 20 do 24 let, razlik med moškimi in ženskami pa praktično ni. V tej raziskavi so prišli do zanimivih zaključkov, saj so rezultati pokazali, da v Veliki Britaniji 2 milijona žensk in prav toliko moških, starih pod 60 let, živi v razmerju, v katerem partnerja ne živita v skupnem gospodinjstvu. Zapisano drugače: vsak tretji od desetih ljudi, ki ni poročen ali ne sobiva, je v razmerju LAT (Haskey 2005, 36–44).

44 % ljudi, ki so v zvezi in živijo narazen, pa je po trditvah Ann Milan in Alice Peters starih nad 30 let, od tega jih je 19 % v tridesetih, 14 % v štiridesetih letih ter 11 % starih petdeset in več let (Milan, Peters 2003, 3). (Glej tabelo 5.1.)

Tabela 5.1: Starostne skupine

Vir: Milan in Peters (2003, 3) .

Prav tako so zanimivi rezultati španske raziskave o družinskih odnosih iz leta 2004. Tabela 5.2. razkriva veliko generacijsko razliko: 48,1 % vprašanih v starostni skupini 18–29 let ima življenje v skupnem gospodinjstvu za idealno obliko partnerskega sobivanja, enakega mnenja pa je le 6,1 % anketirancev v starostni skupini starejših od 50 let. Zanimanje za poroko je v starostni skupini 18–29 najmanjša. Manj kot 4 % anketirancev v vseh starostnih skupinah pa je izbralo odnos LAT, kot svojo idealno izbiro. Ti podatki nam kažejo, da je za osebe razmerje LAT le tranzitno obdobje, ki ne traja dlje časa (Castro-Martin in drugi 2008). (Glej tabelo 5.2.)

Tabela 5.2: Preference glede izbire življenjskega statusa po starostnih skupinah

Preference glede izbire življenjskega statusa, po starostnih skupinah				
	18-29	30-39	40-49	50+
Katero skupino bi izbrali, neglede na vaš trenutni položaj				
Samskost	11,7	7,6	5,6	8,5
LAT	3,2	3,4	2,5	1,1
Sobivanje brez namere o poroki	28,4	14,8	8,6	2,7
Sobivanje z namero o poroki	19,7	8,2	6,6	3,4
Zakonska skupnost	24,8	62,1	71,5	79,8
Drugo	12,1	3,8	5,3	4,5
N	588	499	396	1001

Vir: Castro-Martin in drugi (2008, 450).

»Analize na Nizozemskem kažejo, da je za starejše od 55 let manj verjetno, da bi se ponovno odločili za sklenitev zakonske zveze, vendar obstaja trikrat večja verjetnost, da se bodo spustili v razmerje LAT kot mlajši od 55 let.« (Haskey 2005, 36.)

Po rezultatih španske raziskave rodnosti (Spanish Fertility Survey) iz leta 1999 44,6 % žensk, starih 15–49 let, ni poročenih in niti ne živijo v skupnem gospodinjstvu s partnerjem, vendar je približno ena tretjina njih (15,9 %) v stabilnem partnerskem odnosu z osebo, s katero ne kohabitira. V Španiji pa za razliko od ostalih držav le 2 % ljudi v starostni skupini 35–49 let živi v razmerju LAT (Castro-Martin in drugi 2008, 446).

Ermisch in Siedler sta skupaj zbrala podatke, značilne za Veliko Britanijo in Nemčijo, in sicer ugotavljata, da so rezultati raziskav podobni v obeh državah. V večini so v odnosih LAT mladi do 25 let, predvsem študenti, ki niso nikoli sklenili zakonske zveze. Ta življenjski stil pa je bolj značilen za visoko izobražene, ne glede na leta. Tudi onadva ugotavljata, da je odnos LAT pogost po razpadu zakonske zveze, saj navajata, da ena petina respondentov izhaja iz te skupine. Tri četrtine ljudi, ki živijo v odnosu LAT, ni bilo nikoli poročenih, 5 % pa je ovdovelih. Razmerje je razmeroma kratko, po raziskavi v Nemčiji se 45 % odnosov konča, 35 % parov se odloči za kohabicijo, 10 % pa se

poroči v roku 10 let. Britanska raziskava pa je pokazala, da razmerja LAT trajajo manj časa ter da partnerja praviloma živita v bližini.

Raziskava leta 2003 je pokazala, da 20 % ljudi (od tega 21 % ločenih, 5 % ovdovelih, 72 % nikoli poročenih) v Veliki Britaniji in 25 % vprašanih (19 % ločenih, 6 % ovdovelih, 75 % nikoli poročenih) v Nemčiji v starostni skupini od 16 do 35 let živi skupaj narazen (LAT), 18 % pa je povedalo, da s partnerjem kohabitirajo (Ermisch in Siedler 2009, 30).

5.2.1 Mladi od 20 do 34 let

Sociologi so odkrili različne vzroke, ki vplivajo, da mladi odločitev za skupno bivališče s svojim partnerjem odlašajo in prelagajo vedno dlje v prihodnost. Pomemben razlog je vsekakor negotov trg dela, ki mlade pušča v negotovosti glede prihodnosti (Ahn in Mira v Castro-Martin in drugi 2008, 447; Milan in Peters 2003). Drugi razlog, ki je značilen predvsem za države južne Evrope, pa je velika navezanost na primarno družino in močne družinske vezi (Moreno v Castro-Martin in drugi 2008, 447). Primarna družina v neredkih primerih pomaga posamezniku pri nakupu nepremičnine, kar privede do tega, da se posameznik čuti dolžnega in se s tem, ko ne zaživi skupnega življenja, izogne morebitnim konfliktom z družino v primeru, da jim njegov partner ne ustreza (Rosina in Fraboni 2004; Schroder v Castro-Martin in drugi 2008).

Vzroki so tudi naslednji:

- Velika vključenost žensk v izobraževalni sistem, tudi univerzitetni, ki ni več pogojen s statusom.
- Velika vključenost žensk v trg dela, ženske si gradijo poklicno kariero.
- Visoka cena nepremičnin.

Na podlagi raziskav o partnerskih odnosih v Franciji so ugotovili, da je razmerje LAT značilno za mlade, ki še živijo pri starših ali pa že živijo sami, vendar so v fazi eksperimentiranja v ljubezni in pravega partnerja, s katerim bi se ustalili in skupaj zaživel, še iščejo. Po raziskavi se je 65 % moških in 54 % žensk, starih 18–24 let,

izreklo za razmerje LAT, v starostni skupini 25–29 let je moških 20 %, žensk pa 15 %. Številke so na celotni populaciji 18–79 let še nižje, in sicer 11 %. Po teh podatkih lahko sklepamo, da so ljudje, ki živijo v razmerju LAT, mlajši od parov, ki živijo skupaj v enem gospodinjstvu (Regnier-Loilier in drugi 2009).

5.2.2 Ločeni in ovdoveli (seniorji)

Z ločitvijo ali smrtjo partnerja se poveča možnost za osamljenost. Posebej je večja osamljenost ob izgubi partnerja značilna za moške, ki so v času trajanja zveze bolj odvisni od partnerice. Praktična rešitev za potešitev osamljenosti je, da si poiščejo novo partnerico. Predvsem za ženske vdove je značilno, da se po izgubi partnerja ne želijo več odreči svobodi, ki so jo pridobile kot ponovno samske, predvsem kar se tiče gospodinjstvih opravil. Življenje v razmerju skupaj in narazen pa hkrati omogoča tudi, da vdovci ne izgubijo stika s svojim prvotnim okoljem in z otroki iz prejšnjega zakona. Rezultati raziskave kažejo, da starejše ženske manjkrat najdejo partnerja kot mlajše ženske ter da se vdove manjkrat ponovno odločijo za partnersko zvezo od ločenih žensk. Teh razlik pri moških niso zasledili. Za starejše od 55 let je manj značilno, da se ponovno podajo v zvezo, če pa že, je bolj značilna zveza LAT. Odkrili so tudi, da je značilno, da se člani verskih skupnosti manj pogosto ponovno poročijo, medtem ko bolj izobraženi moški hitreje preidejo v novo partnerstvo (De Jong Gierveld 2003, 236–240).

Življenje »mlajšim starejšim« se je zadnja leta spremenilo; na Švedskem opažajo, da se je opazno znižalo število vdov in vdovcev v starostni skupini 65–69 let, kar je posledica dobrega zdravstvenega sistema. Od leta 1968 do leta 2000 se je številka znižala za polovico, v tem času pa se je število ločitev povečalo kar za štirikrat. V starostni skupini 65–69 let je večja verjetnost, da bo človek ločen kot pa vdovec. Po podatkih švedskega statističnega urada (Swedish Central Bureau of Statistics) se je delež prebivalstva 65–69 let povečal iz 2,8 % leta 1975 na 5,9 % leta 2000 (Ghazanfareeon Karksson in Borell 2002).

»Življenje skupaj narazen starejšim ločencem, vdovam, vdovcem omogoča izpopolnjujoč intimni odnos, istočasno pa dopušča veliko mero avtonomije. To je še

posebej pomembno za ženske, ki v odnosu LAT igrajo vitalno vlogo. S tem ko ženska ohrani svoje gospodinjstvo, prepreči, da bi nov partner pričakoval od nje enako kot njen bivši partner.« (Ghazanfareeon Karksson in Borell 2002, 11).

Razmerje LAT med starejšimi je v prvi vrsti emocionalna podpora in se ne ozira na tradicionalne oblike partnerskih zvez. To razmerje omogoča boljše pogoje združevanja intimnosti z avtonomijo. Švedska raziskava je pokazala, da se za to vrsto odnosa najpogosteje odločijo ženske, saj jim le ta omogoča vzpostavitev meje med časom, ki ga želijo nameniti sebi, in obveznostmi, ki jih partnerska zveza prinaša s seboj. Raziskava je pokazala, da sta partnerja finančno neodvisna, le približno 20 % jih varčuje skupaj, na primer za potovanje, 15 % pa se jih je opredelilo, da imajo skupno lastnino. 77 % si jih stroške deli, v večini primerov pa moški plačujejo večji delež. Večina se skupaj družijo s sorodniki, otroki, vnuki. Rezultati tudi kažejo, da si partnerji LAT nudijo največ pomoči od vseh ljudi, ki so še v njihovi socialni mreži. Raziskava je pokazala, da oboji, moški in ženske, pričakujejo od svojega partnerja LAT oskrbo in pomoč, v primeru da bi resno zboleli in bili pomoči potrebni. Še posebej je to značilno za moške. Moški sicer navajajo, da so v razmerju LAT deležni manj pozornosti in oskrbe partnerke kot v času, ko so bivali v zakonski skupnosti. Priznajo pa, da še vedno dobijo več oskrbe, kot pa je oni nudijo svojim partnericam. Moški poročajo, da jim oblika življenja skupaj narazen ne ustreza tako kot kohabitiranje, starejšim ženskam pa taka ureditev ustreza (Ghazanfareeon Karksson in Borell 2002, 11).

Glede pričakovanj o oskrbi se poročeni, tisti, ki bivajo skupaj s partnerjem, in ostareli, ki so v razmerju LAT, ne razlikujejo. Partnerja pričakujeta večjo pomoč drug od drugega kot pa od drugih sorodnikov. Moški so pripravljeni nuditi pomoč, vendar manj v primeru, da ima partnerica otroke; v tem primeru se to pričakuje od otrok.

V razmerju LAT med starejšimi ljudmi partner najde intimnost kot varnost, še vedno pa sta partnerja svobodna. Vendar moški gledajo na razmerje bolj konvencionalno, ženske pa želijo odprt odnos, z več eksperimentiranja.

Kljub finančni krizi, ki je leta 1990 prisilila državo blaginje na Švedskem, da zniža raven socialnih pomoči za starejše, ki le to potrebujejo, vlada še vedno zagotavlja dovolj

visoko raven oskrbe starejših. To pomeni, da lahko tudi starejši pari LAT pričakujejo dobro oskrbo državnih institucij.

Tovrstnih raziskav ni veliko, avtorja le te pa navajata tudi, da je v razmerju LAT, ki temelji na svobodnjaških vrednotah, težko pričakovati od partnerja, da bo skrbel za drugega (Ghazanfareon Karksson in drugi 2007).

Regnier-Loilier, Beaujouan in Villeneuve-Gopak ločijo štiri tipe ljudi, ki ne živijo v kohabitaciji s partnerjem. Preučili so njihove namere, želje in različne karakteristike.

–Prvo skupino sestavljajo mladi odrasli, stari manj kot 25 let, brez otrok, samski, ki nikoli niso živeli v kohabitaciji kot par; ženske so bile v tej skupini malo dominantnejše, saj pričnejo s kohabitacijo in zakonskim življenjem pred moškimi.

–Drugo skupino so poimenovali »zunaj primarne družine« (out of the family); vključene so osebe, ki niso več odvisne od primarne družine, nimajo pa lastnih otrok in ne kohabitirajo z njimi. Starost od 25-54 let;

-V tretji skupini so samski starši, predvsem ženske, stare od 25-54 let, v to skupino spadajo tudi ločenci;

-V četrti skupini pa so vsi respondenti stari nad 55 let. To so leta, ko je posameznik prost obveznosti povezanimi z vzgojo otrok, večina pa je lahko tudi že upokojena. Če imajo otroke, so le ti že odrasli in ne živijo doma. (Regnier-Loilie in drugi 2009, 94-95)

5.3 Socioekonomske skupine partnerstev

»Če izhajamo iz dejstva, da je vzdrževanje dveh stanovanj dražje, kot če bi partnerja živela v kohabitaciji, predpostavljamo, da so pari, ki živijo narazen, predvsem finančno varni oz. dobro preskrbljeni posamezniki.« (Milan in Peters 2003, 4.) Levinova pa nasprotno ugotavlja, da pari, ki ne kohabitirajo, izhajajo iz vseh razredov družbe. Strinja se z dejstvom, da finančna preskrbljenost olajša vzdrževanje tovrstnega odnosa. Vsekakor ne zanika dejstva, da zveza na daljavo zahteva več stroškov, vendar so raziskave, ki jih je opravila, pokazale, da so posamezniki v večini že imeli svoje

stanovanje, preden se je par spoznal in pričel odnos LAT, torej so stroškov vzdrževanja stanovanja že vajeni (Levin 2004, 236–237).

Iz finančne perspektive bi bilo racionalno, da se partnerja, ki živita blizu, preselita v skupno stanovanje. Finančna racionalnost, ugotavljata Levinova in Trost, pa ni enaka socialni racionalnosti. Selitev v skupno stanovanje terja nekaj odločitev, na primer kje živeti, katero pohištvo si deliti, katere predmete preseliti. Vse odločitve pa se morajo aktivirati. Sprejemanje odločitev je lahko dolg proces in zgodi se, da razmerje med fazo selitve tudi že razpade (Levin in Trost 1999, 292).

»Raziskovalci razmer v Španiji ugotavljajo, da je med ženskami, ki živijo v razmerju LAT večji delež takih, ki imajo začasno zaposlitev, za razliko od žensk, ki so poročene ali živijo s partnerjem v skupnem gospodinjstvu, ki imajo pogosteje redno zaposlitev. Glavna razlika pa je njihova nizka ekonomska nedejavnost, za razliko od poročenih žensk.« (Castro-Martin in drugi 2008, 456.) Enako velja tudi za moške, podatki pa kažejo tudi, da so partnerji, ki živijo v razmerju LAT, bolj izobraženi kot pari, ki živijo skupaj.

Ermisch in Siedler navajata, da je značilnost ljudi, ki živijo v odnosu LAT, visoka izobrazba ne glede na starostno skupino. Zveze LAT so značilnejše za večja mesta, saj se tu par lažje srečuje, kot če bi živela vsak v svojem manjšem mestu. Odnos LAT je bolj značilna oblika za nezaposlenega Nemca kot za nezaposlenega Britanca. Ugotavljata tudi, da se število odnosov LAT v Veliki Britaniji in Nemčiji glede na starost manjša (Ermisch in Siedler 2009, 36).

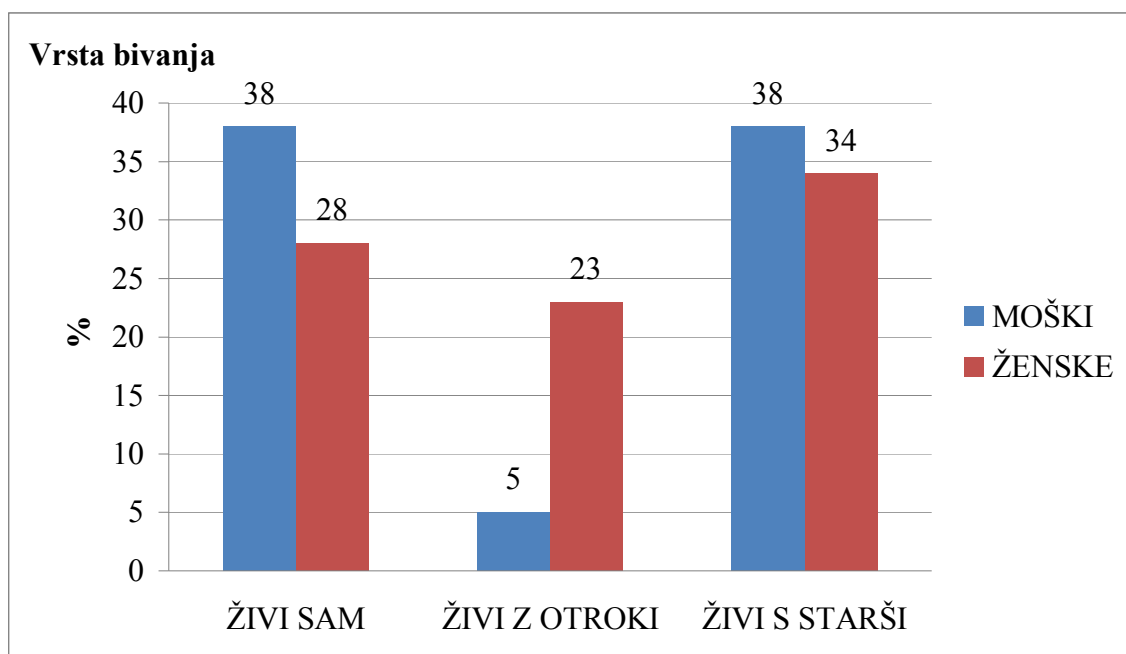
5.4 Razlogi za življenje v partnerskem odnosu skupaj narazen

Ljudje se odločijo za partnersko življenje skupaj narazen iz različnih razlogov. Eden od razlogov, zakaj par ne živi skupaj je odgovornost za skrb drugih ljudi. Na primer če partner ne želi, da bi otrokom iz prejšnjega zakona otežil življenje s spoznavanjem novega partnerja. Naslednji razlog, da partnerja ne živita v kohabaciji, je lahko tudi skrb za ostarele starše ali druge sorodnike (Milan in Peters 2003, 4). Haskey navaja, da je razmerje LAT lahko tudi posledica premestitve na drugo delovno lokacijo, pravi, da

porast tega pojava opažajo v Koreji in na Japonskem, kjer partnerja čez delovni teden živita na različnih lokacijah, med vikendi pa skupaj (Haskey 2005, 36).

Po kanadski raziskavi veliko posameznikov, ki živijo v zvezi LAT, deli gospodinjstvo z drugimi člani družine, komaj ena tretjina pa živi sama (28 % žensk in 38 % moških), to razmerje pa z leti narašča. (Glej tabelo 5.3.) 16 % v skupini 20 – 29 let živi samih, starih 50 let in več pa živi v samskem gospodinjstvu že 79 % moških in 72 % žensk (Milan in Peters 2003, 4–5).

Tabela 5.3: Značilne oblike habitacije za ljudi, ki živijo v partnerskem odnosu LAT

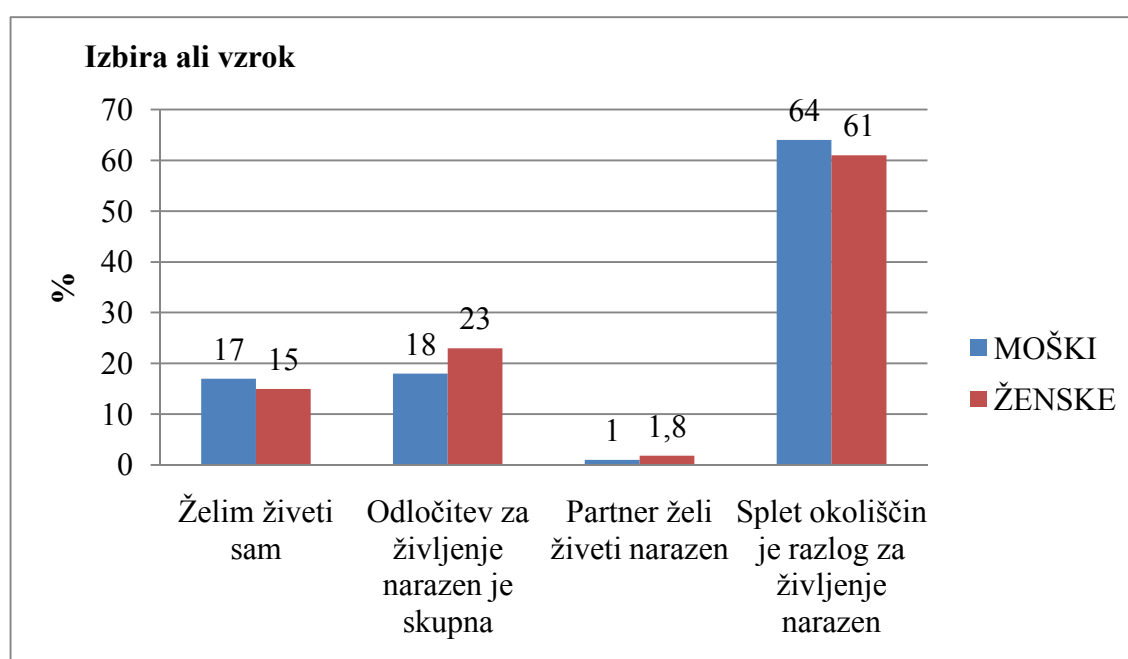

Vir: Milan in Peters (2003, 5).

Večina parov, ki ne živijo v kohabitaciji, se je izrekla, da ne živi skupaj zaradi okoliščin. Največkrat so pari navedli, da so razlog za ločitev službene obveznosti. Ženske so navedle finančne vzroke malce večkrat kot moški, medtem ko so moški večkrat navedli službo in osebne razloge. 13 % moških se je izreklo, da s partnerico ne kohabitirajo, ker ima le ta svojo družino, žensk, ki so se opredelile obratno, pa je 7 % (Regnier-Loilier in drugi 2009, 90). (Glej tabelo 5.4.)

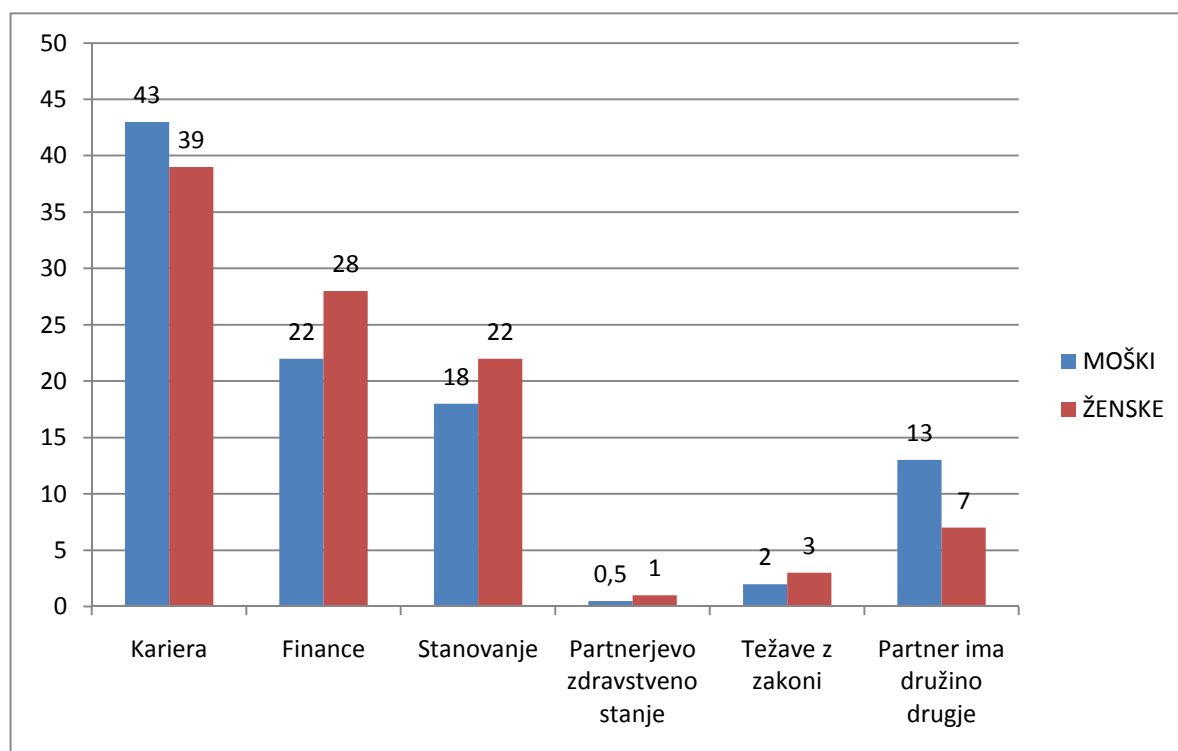
18 % moških in 23 % žensk trdi, da je življenje narazen skupna odločitev, 17 % moških in 15 % žensk pa gleda na življenje narazen kot na osebno odločitev, ki je s partnerjem ne delita. Pri možnih odgovorih »jaz želim živeti sam« in »moj partner želi, da živiva narazen« pa je le 1 % vprašanih odgovoril pritrdilno za slednjo možnost; ta podatek nam sporoča, da veliko partnerjev ne želi priznati te možnosti (Regnier-Loilier in drugi 2009). (Glej tabelo 5.5.)

Tabela 5.4: Vzroki za partnersko življenje skupaj narazen

Vir: Regnier-Loilier in drugi (2009, 91).

Tabela 5.5: Okoliščine za nastanek partnerskega življenja skupaj in narazen

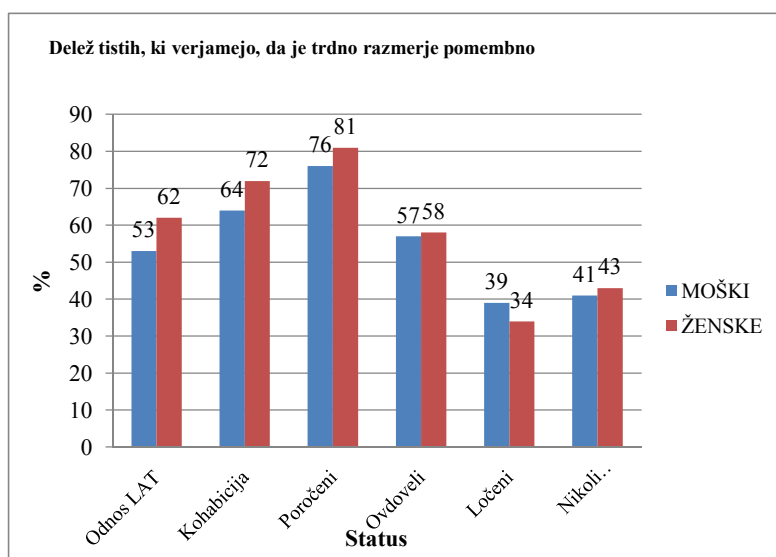

Vir: Regnier-Loilier in drugi (2009, 91).

5.5 Trajanje oziroma trdnost partnerskega življenja skupaj narazen

Partnerji LAT po mnenju Ann Milan in Alice Peters gojijo drugačna pričakovanja do razmerja kot pari, ki živijo v kohabitaciji. Za ženske, ki živijo v razmerju LAT, je življenje v odnosu manj pomembno za srečno življenje (62 %), pri tistih, ki pa živijo v kohabitaciji, je takih 72 %, poročene pa kar v 81 % deležu menijo, da brez zavezujočega razmerja ne bi bile srečne. Pri moških je to razmerje podobno: 53 % moških v razmerju LAT meni da življenje v razmerju ni pogoj za srečo, takih, ki kohabirajo je 64 %, 76 % pa je poročenih moških (2003, 5). (Glej tabelo 5.6.)

Tabela 5.6.: Pomembnost trdnega razmerja

Vir: Milan in Peters (2003, 6).

Knox in Schacht postavita predpostavko, da so ljudje socializirani, da verjamejo v »več je bolje«, da menijo, da je koristno čim več časa preživeti skupaj, kar seveda vključuje tudi kohabicijo. Par avtomatično pozna potek, kako se bo zveza razvijala. Po ustaljenem redu: najprej selitev v skupno stanovanje in nato poroka; zaradi tega določenega reda Gibran podvomi v iskrenost ljubezni med pari (Knox in Schacht 2009, 166).

»Razmerja LAT so najverjetneje zelo heterogena. Vključujejo ljudi, ki bi želeli živeti skupaj, vendar zaradi različnih okoliščin ne morejo, in pare, ki se ne bi odločili za skupno bivališče, četudi bi imeli priložnost.« (Castro-Martin in drugi 2008, 453.) (Glej tabelo 5.7.)

Tabela 5.7.: Namera ustvariti si družino

Namera ustvariti si družino med ženskami 20–34 let, ki so v razmerju LAT, ki traja vsaj 2 leti.			
	Da	Ne	Ne vem
Namera kohabitanje v naslednjih 2 letih	48,5	29,1	22,4
Namera poroke v naslednjih 2 letih	42	37,7	20,3
Namera imeti otroke v prihodnosti	91,7	8,3	

Vir: Castro-Martin in drugi (2008, 454).

Tabela 5.7 kaže, da ima 48,5 % vprašanih žensk starih 20–34 let, ki so v trdnem razmerju, namen živeti v kohabitaciji, 42 % vprašanih se namerava poročiti v roku 2 let, kar 91,7 % vprašanih žensk pa namerava imeti otroka, kar nam sporoča, da načrtovanje otrok ni pogojeno s skupnim bivališčem (Castro-Martin in drugi 2008).

Ermisch in Siedler ugotavljata, da so ženske po navadi tiste, ki pričakujejo, da bosta s partnerjem zaživela v kohabitaciji. Iz raziskave iz leta 2003 je razvidno, da tretjina žensk pričakuje, da bosta s partnerjem sklenila zakonsko zvezo. 20 % ljudi, ki ne živijo v skupnem gospodinjstvu s partnerjem, starih manj kot 35 let, pričakuje poroko, 40 % pa jih navaja, da se bosta s partnerjem vselila v skupno stanovanje; pri starejših od 35 let jih nekaj manj upa na poroko, in sicer 11 %, 26 % pa jih želi, da s partnerjem zaživita v skupnem stanovanju. Manjšina mladih in večina starejših si ne želi zveze transformirati v zakonsko zvezo ali kohabitacijo; zveza LAT potemtakem ni odskočna točka v zakon, temveč je bolj nadomestek le tega (Ermisch in Siedler 2009, 32–33).

Simon Duncan in Miranda Philips ločita dve skupini partnerjev, ki živijo skupaj narazen. Prva skupina so tako imenovani »dating LATs«, v kateri so pari, ki sebe ne priznajo kot par v splošno sprejetem smislu, v drugi skupini »partner LATs« pa so pari, ki so v zavezujočem razmerju (Duncan in Philips 2010).

5.5.1 Pari, ki živijo narazen, vendar bi zaživel skupaj, če bi bilo možno

Eden od razlogov, zakaj par izbere, da bo živel narazen, je skrb in odgovornost za druge ljudi, družinske člane. Predvsem gre za otroke ali ostarele starše. Po Levinovi ljudje v taki situaciji v razmerju iščejo dodatek k razmerju, ki ga že imajo s svojimi starši ali otroki in ne iščejo zamenjave oziroma substituta za prvotno omenjeno razmerje. Ohraniti prvotno stanje in ne menjati bivališča je lažje. Skrb za bližnje pa zagotavlja tudi občutek koristnosti in ohranjanje čiste vesti. Pari, ki sebe definirajo kot LAT, so tudi pari, v katerih en partner dela ali študira v oddaljenem kraju. Taki pari navajajo, da bi, če bi imeli službo ali študij v bližini, živel skupaj s partnerjem v enem gospodinjstvu (Levin 2004; Levin in Trost 1999).

5.5.2 Pari, ki živijo narazen in tega ne bi spremenili

V skupino »parov, ki živijo narazen in tega ne bi spremenili«, spadajo predvsem pari, ki razmerja LAT ne bi zamenjali za življenje v kohabitaciji, saj že imajo slabe izkušnje iz preteklih zvez, ki so se končale z razvezo ali ločitvijo. Življenje skupaj in narazen je njihova strategija izognitve ponovnemu razpadu zveze. Veliko upokojencev, po Levinovi, živi razmerje skupaj in narazen, saj se na stara leta nabere veliko »osebne prtljage«, predvsem pa so ljudje navajeni živeti sami in bi bila selitev prevelik stres za oba partnerja (Levin 2004; Levin in Trost 1999).

Irene Levin in Jan Trost navajata, da razmerje LAT za nekatere pare pomeni tudi izhod v sili (na primer par, ki je v preteklosti že živel v skupnem gospodinjstvu, in poročeni z otroki). Vendar se kohabitacija ne izkaže vedno za idealno, saj nekateri pari niso rojeni za stalno življenje v istem stanovanju. Za veliko parov je razmerje LAT rešitev pred ločitvijo ali razvezo zakonske zveze (Levin in Trost 1999, 288).

Po navedbah Levinove in Trosta veliko parov razmerje LAT uporabi kot nekakšen preizkus predanosti drugega drugemu. Posameznika se odločita, da bosta, preden se dokončno zavežeta, svoje razmerje preizkusila na način, da bosta določeno količino

časa preživela ločeno v obliki razmerja LAT, nato pa se bosta odločila ali želita zaživeti skupaj (Levin in Trost 1999, 288–299).

5.6 Število partnerskih odnosov skupaj narazen

Po raziskavi, ki so jo opravili na Švedskem, je bilo leta 1993 2 % partnerskih zvez LAT, leta 1998 pa jih je naraslo na 4 %. Porast tega rezultata je prav gotovo tudi posledica tega, da je termin med populacijo bolj znan. V Franciji je odstotek nekoliko višji; raziskava je leta 1994 pokazala, da 5,8 % Francozov živi v zvezi LAT (Caradec 1996 v Levin in Trost 1999). Nemška raziskava, ki jo je leta 1994 vodil Schneider, je upoštevala samo pare, ki v zvezi LAT živijo več kot eno leto. Raziskava je pokazala, da kar 9 % vprašanih živi v razmerju LAT. V raziskavi na Norveškem se je leta 1996 približno 8 % vprašanih opredelilo za razmerje LAT (Levin in Trost 1999, 283).

Raziskavo so leta 1986 izvedli v Franciji, kasneje pa še čez osem let, vendar so rezultati ostali nespremenjeni. Raziskava je pokazala, da 2 % poročenih in 7 % neporočenih živi v razmerju LAT. V naslednji raziskavi čez osem let, je vzorec ljudi 20–49 let pokazal enake rezultate (Regnier-Loilier in drugi 2009).

Primerjamo lahko tudi rezultate raziskav, ki so ju izvedli v Nemčiji in Veliki Britaniji, prvo leta 1998, naslednjo pa 5 let kasneje, leta 2003. Ena tretjina odnosov LAT iz leta 1998 se je obdržala tudi leta 2003, partnerji pa so seveda lahko drugi. Angleži bolj verjetno čez 5 let kohabitirajo ali so brez partnerja, medtem ko so Nemci bolj verjetno lahko v zakonski zvezi. Priliv v razmerje LAT se lahko pričakuje od ljudi, ki so bili 5 let nazaj samski, sledijo pa jim ljudje, ki so pred petimi leti živeli skupaj s partnerjem. Raziskava je pokazala, da se v Nemčiji 35 % odnosov LAT spremeni v sobivanje, 45 % zvez se konča, 11 % pa se jih konča s sklenitvijo zakonske zveze. (Ermisch in Siedler 2009, 35–36).

5.7 Prednosti in slabosti razmerja LAT

Tako kot vsaka stvar v življenju ima tudi partnersko življenje skupaj narazen določene prednosti in slabosti, ki jih bom izpostavila v sledečih odstavkih.

5.7.1 Prednosti razmerja LAT

1. Prostor in zasebnost: življenje v dveh stanovanjih omogoča, da imata partnerja vsak svoj prostor za gledanje televizije, branje, telefoniranje, sprejemanje gostov.
2. Partnerji več časa lahko posvetijo karieri: posebej je razmerje LAT primerno za umetnike ali glasbenike, ki delajo od doma in potrebujejo svoj prostor in mir.
3. Različen bioritem: za partnerje z različnimi bioritmi je razmerje LAT idealno, saj tako ne motijo partnerja.
4. Alergije: če ima partner alergijo na domače ljubljence, njegov partner pa se jim ne želi odreči, je ločeno stanovanje primerna rešitev.
5. Različne potrebe po druženju: partnerja imata lahko različne potrebe po druženju s prijatelji in tako ne motita drug drugega.
6. Različne potrebe družine: partnerja, ki živita skupaj narazen, imata lahko otroke iz prejšnjih zakonov in si s tem, ko ne živita skupaj, omogočita, da več časa še vedno posvečata otrokom ali ostarelim staršem.
7. Vzdrževanje razburljivega razmerja: če se dva pogrešata, posledično pomeni, da bolj cenita čas, ki ga preživita skupaj. Poznata radost pogrešanja.
8. Samoizražanje in razkošje: mnogokrat imajo pari različen okus za opremljanje doma, v primeru, da par živi narazen, lahko vsak po svoji želji opremi svoje stanovanje.
9. Vzdrževanje čistoče in reda: partnerja lahko vzdržujeta raven čistoče po svojih željah.
10. Skrb za starejše: partner lahko skrbi za ostarele starše na njihovem domu in ima prostor, da se umakne.
11. Skrb za svoj dom: to predvsem velja za ovdovele, upokojene, ki poleg novega razmerja ne želijo opustiti skrbi za dom, v katerem so živeli s prejšnjim partnerjem, otroki.

12. Dom lahko zapustijo svojim otrokom iz prejšnjega zakona, ne da bi to terjalo, da se novi partner žrtvuje.

5.7.2 Slabosti razmerja LAT

1. Stigmatiziranje in neodobravanje: zaradi splošno sprejetega mišljenja, da je normalno, da poročen par živi skupaj. Normalno stanje je, da morata dva, ki se ljubita slej ko prej zaživeti v kohabitaciji.

2. Stroški: vzdrževanje dveh stanovanj je vsekakor dodatni strošek.

3. Neprijetnosti: če par živi na veliki razdalji, je to lahko neprijetno.

4. Pomanjkanje skupne zgodovine: ker par ne živi skupaj, zamudita marsikatero dogajanje, ki bi ga lahko doživela skupaj.

5. Bujenje v prazni postelji: veliko ljudem je pomembno, da se zjutraj zbudijo skupaj z ljubljeno osebo in tako vzdržujejo povezanost. Veliko parov v razmerju LAT pa vseeno spi skupaj.

6 Zaključek

Partnerski odnosi so se v sodobnih zahodnih družbah v zadnjih nekaj desetletjih zelo spremenili. Drugače rečeno, rešili so se togih spon tradicionalnih pravil glede sklepanja partnerstev in glede partnerskega življenja. Velike spremembe so se zgodile predvsem na področju intimnosti, kar je privedlo do bolj sproščenega, liberalnega dojemanja intimnega partnerskega razmerja. Vzrok tem spremembam sta tako individualizacija kot tudi sekularizacija, ki sta prinesli razvoj tudi na področje intimnosti partnerskih odnosov. Ljudje se zavedajo sami sebe, želijo in upajo si izraziti svoje želje in potrebe. Hkrati s svobodo, ki je posledica individualizacije in sekularizacije, pa na posameznika znova prežijo nove oblike nadzora, institucionalne zahteve in prisil. Posledica tega je

tudi razmeroma nov način partnerskega življenja, – življenje skupaj in narazen, kar je novo v smislu sociološkega raziskovanja.

Predvidevanje, da so za življenje skupaj in narazen v večini primerov pobudnice ženske, se je izkazalo za pravilno. Kot pišejo različni avtorji, so to predvsem ženske, ki imajo za seboj že izkušnjo zveze, v kateri sta s partnerjem živela v kohabaciji, in je ne želijo ponoviti. Predvsem se ženske, ki živijo v razmerju LAT, ne želijo ponovno spustiti na raven gospodinje v partnerskem odnosu. Pri mladih ženskah, ki še nimajo izkušnje sobivanja, pa lahko rečemo, da gre za novo generacijo mladih žensk, ki so samostojne in za preživetje ter srečno življenje ob sebi ne potrebujejo partnerja.

Življenje skupaj in narazen je evidentna oblika Giddensovega čistega razmerja v praksi, kljub temu da on dosti bolj konzervativno razume monogamno zvezo dveh, ki živita skupaj. Partnerja, ki živita v takšnem razmerju, se odločita zanj zaradi stika samega, prav zaradi tega, kar lahko vsaka oseba dobi od druženja z drugo osebo. Dokler obe osebi menita, da je partnerstvo zadovoljivo, zveza traja, če ne se brez večjih problemov, tudi birokratskih, lahko zveza konča. Seveda pa za razmerje dveh, ki živita skupaj narazen, vsekakor lahko rečemo, da gre za intimno razmerje.

V diplomski nalogi sem ugotovila, da se odnosi LAT delijo na dva svetova. Prvi je bogatejši zahod, drugi manj bogat jug. Za prvega je značilno, da se za življenje skupaj narazen odločijo pari vseh starosti, predvsem zaradi lastne volje in udobja. V razmerju LAT so pari, ki so dobro situirani, izobraženi, ženske pa samostojne. Za drugo skupino pa je značilno, da živijo partnersko življenje skupaj in narazen predvsem mladi pari na način, da oba živita pri starših. Negotove razmere na trgu delovne sile ter visoke cene stanovanj in najemnin mlade pare prisilijo, da življenje pri starših podaljšajo tudi do tridesetega leta. Menim, da lahko v drugo skupino štejemo tudi Slovenijo. Raziskave so pokazale, da življenje skupaj narazen pri mlajših parih pomeni zgolj fazo, ki se bo sčasoma spremenila v kohabacijo, za starejše pare pa je, nasprotno, značilno, da življenja narazen ne nameravajo zamenjati za kohabacijo. Druga skupina je z raziskovalnega vidika še posebej zanimiva, saj se od starejših ljudi, ki so bili vzgojeni v tradicionalnem, konzervativnem duhu, ne pričakuje, da bodo živeli individualizirano partnersko življenje skupaj narazen.

V diplomski nalogi sem ugotovila, da je razmerje LAT odraz sodobnega načina življenja, ki zahteva hiter tempo, posameznik pa je vedno bolj zahteven. Tak posameznik, ceni svojo osebno svobodo in živi po svojih merilih. Predvsem je razmerje LAT značilno za večja mesta, kjer sta individualizacija in modernizacija še bolj očitni kot na podeželju. Pomembno spoznanje je, da osebna svoboda in samostojnost sodobnemu posamezniku pomenita vedno več, zato je partner, ki živi drugje, idealna rešitev, da se oseba izogne morebitnemu občutku osamljenosti, ki ga lahko občuti, če bi živela samsko življenje.

7 Literatura

1. Bauman, Zygmunt. 2003. *Liquid love*. Cambridge: Polity Press.
2. Bawin-Legros, Bernadette in Anne Gauthier. 2001. Regulation of Intimacy and Love Semantics in Couples Living Apart Together. *International Review of Sociology* 11 (1): 39–46. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-/pdfviewer?vid=4&hid=101&sid=cb9edae1-f111-402c-816d-e7036f51b46f%40sessionmgr114> (15. februar 2010).
3. Beck-Gernsheim, Elisabeth. 2002. *Reinventing the Family*. Cambridge: Polity Press.
4. Beck, Ulrich in Elisabeth Beck-Gernsheim. 2002. *Individualization*. London, Thousand oaks, CA and New Delhi: SAGE Publication.
5. --- 2006. *Popolnoma normalen kaos ljubezni*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
6. Bock, Gisela. 2004. *Ženske v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba /*cf.
7. Bulc, Gregor. 2004. *Proizvodnja kulture, vloga in pomen kulturnih posrednikov*. Maribor: Subkulturni azil.
8. Campbell, Colin. 2001. *Romantična etika in duh sodobnega potrošništva*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
9. Castro-Martin, Teresa, Marta Dominguez-Folgueras in Teresa Martin-Garcia. 2008. Non truly partnerless: Non-residential partnership and retreat from marriage in Spain. *Demographic Research* 18 (16): 443-468. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&hid=9&sid=cb9edae1-f111-402c-816d-e7036f51b46f%40sessionmgr114> (12. januar 2010).
10. Chaney, David. 2001. *Lifestyles*. London: Routledge.

11. Connidis, Ingrid Arnet. 2010. *Family Ties and Aging*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
12. De Jong Gierveld, Jenny. 2004. Remarriage, Unmarried Cohabitation, Living Apart Together: Partner Relationship Following Bereavement or Divorce. *Journal of Marriage and Family* 66: 236-243. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=8&hid=2&sid=cb9edae1-f111-402c-816d-e7036f51b46f%40sessionmgr114&bdata=Jmxhbm9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=sih&AN=12185742> (1. februar 2010).
13. Duncan, Simon in Miranda Philips. 2010. People who live apart together (LATs) – how different are they? *The Sociological Review* 58 (1): 112-134. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=7&hid=9&sid=cb9edae1-f111-402c-816d-e7036f51b46f%40sessionmgr114&bdata=Jmxhbm9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=sih&AN=47601733> (1. marec 2010).
14. Ermisch, John in Thomas Siedler. 2009. Living Apart Together. V *Changing Relationship*, ur. Malcolm Brynin in John Ermich, 29–43. New York, London: Routledge.
15. Giddens, Anthony. 2000. *Preobrazba intimnosti*. Ljubljana: Založba / *cf.
16. Goody, Jack. 2003. *Evropska družina*. Ljubljana: Založba / *cf.
17. Haskey, John. 2005. Living arrangements in contemporary Britain: Having a partner who usually lives elsewhere and Living apart together (LAT). *Population Trends* 122: 35-45. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=8&hid=107&sid=cb9edae1-f111-402c-816d-e7036f51b46f%40sessionmgr114&bdata=Jmxhbm9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=sih&AN=21352423> (1. marec 2010).
18. Imhoff, Evert. 1995. *Household demography and household modeling*. New York: Plenum Press.

19. Jamieson, Lynn. 1999. Intimacy transformed? A critical look at the »pure relationship«. *Sociology* 33 (3): 477–494.
20. Jamieson, Lynn. 2002. *Intimacy*. Cambridge: Polity Press.
21. Karlsson, Sofie Ghazanfareon in Klas Borell. 2002. Intimacy and Autonomy, Gender and Ageing: Living Apart Together. *Ageing International* 27 (4): 11-26. Dostopno prek: <http://www.springerlink.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/content/hcxutceqxcj6vyrl/fulltext.pdf> (3. februar 2010).
22. Karlsson, Sofie Ghazanfareon, Stina Johansson, Arne Gerdner in Klas Borell. 2007. Caring While Living Apart. *Journal of Gerontological Social Work* 14 (4): 3-27. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&hid=2&sid=cb9edae1-f111-402c-816d-e7036f51b46f%40sessionmgr114> (3. februar 2010).
23. Knox, David in Caroline Schacht. 2009. *Choices in Relationships: An Introduction to Marriage and the Family*. Belmont: Wadsworth.
24. Kurdija, Slavko. 2000. *Družbene identitete in pomen potrošnje*. Ljubljana: Znanstvena knjižnica FDV.
25. Levin, Irene in Jan Trost. 1999. Living Apart Together. *Community, Work & Family* 2 (3): 279–294. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/ehost/detail?vid=7&hid=107&sid=cb9edae1-f111-402c-816d-e7036f51b46f%40sessionmgr114&bdata=Jmxhbmc9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=sih&AN=6684311> (12. februar 2010).
26. Levin, Irene. 2004. Living Apart Together: A New Family Form. *Current Sociology* 52 (2): 223–240. Dostopno prek: <http://csi.sagepub.com.nukweb.nuk.uni-lj.si/cgi/reprint/52/2/223> (21. januar 2010).
27. Luthar, Breda. 2002. Homo ludens – Homo šoper. V *Cooltura*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stankovič, Gregor Tomc in Mitja Velikonja, 245–263. Ljubljana: Študentska založba.
28. Lyotard, Jean-Francois. 2002. *Postmoderno stanje*. Ljubljana: Analecta.

29. Milan, Ann in Alice Peters. 2003. Couples living apart. *Canadian social trends* 11 (008): 2-6. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.unilj.si/ehost/detail?vid=8&hid=2&sid=cb9edae1-f111-402c-816d-e7036f51b46f%40sessionmgr114&bdata=Jmxhbmc9c2wmc2l0ZT1laG9zdC1saXZlJnNjb3BIPXNpdGU%3d#db=sih&AN=10104918> (21. december 2009).
30. Nastran Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete v vrhuncu diskurzov*. Ljubljana: Znansveno in publicistično središče.
31. Nastran Ule, Mirjana in Metka Kuhar. 2002. *Sodobna mladina: Izziv sprememb*. V *Mladina 2000*, ur. Mihelj, Vlado. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo in šport in Urad RS za mladino.
32. --- 2003. *Mladi, družina, starševstvo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
33. Ranke-Heinemann, Uta. 1992. *Katoliška cerkev in spolnost*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
34. Regnier-Loilier, Arnaud, Eva Beaujouan in Catherine Villeneuve-Gokalp. 2009. Neither Single, nor in a couple: A study of living apart together in France. *Demographic Research*: 21 (4): 75-108. Dostopno prek: <http://web.ebscohost.com.nukweb.nuk.unilj.si/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=9&hid=107&sid=cb9edae1-f111-402c-816d-e7036f51b46f%40sessionmgr114> (5. februar 2010).
35. Stark, Rodney in William Sims Bainbridge. 2007. *Teorija religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
36. Švab, Alenka. 2001. *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Sodobna družba.
37. Ule, Mirjana. 2002. Razlike, ki delajo razlike: Življenjski stili, individualizacija in spremembe identitetnih struktur. *Družboslovne razprave* 18 (39): 75-86.
38. VanEvery, Jo. 2006. From modern nuclear family households to postmodern diversity? The sociological construction of 'families'. V *Changing family values*, ur. Gill Jagger in Caroline Wright, 165–185. Oxon: Routledge.

39. Wright, Caroline in Gill Jagger. 2006. End of century, end of family?: shifting discourse of family 'crisis'. V *Changing family values*, ur. Gill Jagger in Caroline Wright, 17–38. Oxon: Routledge.